

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української мови імені професора Івана Ковалика

**НЕОФІЦІЙНА АНТРОПОНІМІЯ СЕЛА КЕРНИЦЯ ГОРОДОЦЬКОГО
РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Магістерська робота
студентки VII курсу
групи ФЛУМ 71з
напряму «035.Філологія»
(Українська мова та література)
Бурої Діани Василівни

Науковий керівник
доц. Сокіл-Клепар Наталія Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕОФІЦІЙНОЇ АНТРОПОНІМІЇ.....	8
1.1. Антропоніміка як розділ ономастики.....	8
1.2. Неофіційна система іменувань. Структура та дослідження.....	11
1.3. Неофіційні сімейно-родові найменування.....	15
1.4. Критерії аналізу прізвицьк.....	19
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРІЗВИСЬК.....	21
2.1. Індивідуальні прізвиська.....	22
2.1.1. Відонімні прізвиська.....	23
2.1.2. Відапелятивні прізвиська.....	26
2.1.2.1. Прізвиська, які мотивованізовнішніми ознаками носія.....	27
2.1.2.2. Прізвиська, які мотивованівнутрішніми ознаками носія.....	30
2.1.2.3. Прізвиська, мотивовані професією, видом діяльності та уподобаннями носіїв.....	32
2.2. Сімейно-родові найменування.....	34
2.3. Шкільні прізвиська.....	36
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРІЗВИСЬК.....	41
3.1. Лексико-семантичний спосіб творення прізвицьк.....	42
3.2. Морфологічний спосіб творення прізвицьк.....	45
3.3. Морфолого-синтаксичний спосіб творення прізвицьк.....	47
3.4. Фонетична модифікація як спосіб творення прізвицьк.....	47
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	53
ДОДАТКИ.....	57
Додаток 1. Реєстр респондентів	57

Додаток 2. Питальники.....	58
Додаток 3. Реєстр виявлених прізвищ.....	59
Додаток 4. Семантико-мотиваційна характеристика прізвищ.....	67
Додаток 5. Структурно-словотвірні особливості прізвищ.....	68

ВСТУП

У житті суспільства та кожного народу антропоніми відіграють важливу роль. Вони відображають усі етапи формування народної мови, побуту, культури. Антропонімія є своєрідним арсеналом історико-культурної спадщини, скарбницею народної мудрості, адже тісно пов'язана з культурою та історією народу.

Прізвиська — це важлива складова українського антропонімікону. Саме завдяки українським прізвишкам та сімейно-родовим найменуванням можемо простежити інформацію не тільки про особу, чи сім'ю, якій воно надане, але й дізнатися про особливості певної епохи. Вивчення становлення та закріплення певного прізвиська допомагає з'ясувати культурні та історичні зміни в житті народу. Дослідження власних особових назв є одним із найактуальніших завдань сучасного мовознавства.

Прізвиська відіграли велику роль у дослідженні шляхів формувань особових номінацій, оскільки їх уживають з давніх-давен для того, щоб назвати людину. Ці особові назви відбивають широку натуру наших предків, що охоче давали один одному різні характеристики. Прізвиська є важливі тим, що саме вони закладені в основу творення сучасних українських прізвищ.

Прізвища з'явилися відносно недавно (за свідченням більшості українських ономастів, у першій третині XIX ст.), а раніше людина мала лише ім'я. Коли дві особи мали однакове ім'я, потрібно було надати прізвишко для розрізнення цих людей. Здійснювалось це, здебільшого, на основі імен батька чи матері. Якщо людина мала якусь характерну рису чи особливість – це також ставало причиною утворення прізвиська.

Умовно можна виділити певні етапи, коли в українській ономастиці виникало зацікавлення неофіційним антропоніміконом. Перший період – кінець XIX ст. (М.Сумцов, В.Ястребов та В. Охримович), наступний належить сімдесяти рокам XX ст. (М.Худаш, П.Чучка, І.Сухомлин, В.Чернецький) і третій етап – початок XXI ст. (М.Лесюк, Б.Близнюк, М.Будз, Г.Бучко, О.Вербовецька, М.Наливайко, О. Антонюк).

Збирання та вивчення прізвищ дає змогу простежити словотворчу фантазію народу. А сільські прізвища показують справжній колорит населеного пункту. Село Керниця Городоцького району Львівської області засноване у 1463 році. Перша назва – Чученоси була досить кумедна, що часто засвідчували мешканці. З 1548 року село іменовано Керницею (діалектний апелятив *керниця* ← *криниця*).

Актуальність дослідження. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. актуальними стали дослідження неофіційних антропонімів на теренах регіонів України, у результаті чого з'явилися дослідження прізвищ Закарпаття (П. Чучка), Бойківщини (Г. Бучко), північно-західних регіонів України (В. Чабаненко), Західного Полісся (Г. Аркушин), Середнього Полісся (І. Козубенко), Галичини (Р. Осташ), Гуцульщини (М. Лесюк), Донеччини (О. Антонюк), Луганщини (Н. Федотова), Наддністрянщини (М. Наливайко). Прізвища села Керниця Городоцького району Львівської області як складова загальної системи української народно-побутової антропонімії були почасти розглянуті в наукових працях М. Наливайко.

Джерельну базу роботи становлять 233 прізвища, самостійно зібрані впродовж 2019–2020 рр. у селі Керниця Городоцького району Львівської області.

Мета роботи – дослідити семантико-мотиваційну, структурно-словотвірну та функціональну специфіку неофіційних антропонімів села Керниця Городоцького району Львівської області.

Досягнення мети передбачає виконання низки **завдань**:

- 1) дослідити теоретичні напрацювання українських антропонімістів, а також з'ясувати особливості терміносистеми у царині неофіційних іменувань;
- 2) провести опитування за спеціально розробленим питальником респондентів на теренах села;
- 3) визначити способи надання прізвищ та сімейно-родових найменувань;

- 4) дослідити неофіційні антропоніми аналізованого села й з'ясувати їхні статистичні характеристики в плані співвідношення індивідуальних, сімейно-родових, групових та повторюваних прізвищ;
- 5) охарактеризувати семантико-мотиваційні типи неофіційних антропонімів за різними ознаками;
- 6) дослідити структурно-словотвірні особливості неофіційного антропонімікону;
- 7) укласти реєстр виявлених прізвищ.

Об'єктом дослідження є неофіційні антропоніми села Керниця Львівської області.

Предмет дослідження – семантико-мотиваційна та структурно-словотвірна специфіка сучасних неофіційних іменувань осіб села Керниця Городоцького району Львівської області.

Методика дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям слугували концепції багатьох українських учених. Особливо плідним було покликання на праці О. Антонюк, Д. Бучка, Г. Бучко, В. Німчука, М. Наливайко, Г. Аркушина, І. Козубенко, М. Торчинського, П. Чучки та ін. Важливу інформацію почерпнуто в зарубіжних дослідників: Є. Даниліної, Ф. Усціновича, В. Фроловської, З. Нікуліної, П. Поротнікова та ін.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи (спостереження, опис, аналіз, синтез, порівняння тощо), які дали змогу зібрати потрібний матеріал та виявити лексико-семантичну базу творення прізвищ жителів села і з'ясувати мотиви їх надавання. Основний *описовий* метод забезпечив всебічне розкриття функціональних, семантико-конотативних та словотвірних особливостей неофіційних особових назв. Завдяки *кількісному аналізу* встановлено поширеність і продуктивність прізвищ; елементи *етимологічного аналізу* застосовано для визначення походження прізвищ; *семантичний аналіз* використано з метою з'ясування метафорично-метонімічного й конотативного потенціалу досліджуваних одиниць. Метод

«польового дослідження» (усне опитування, спеціальне інтерв'ю) сприяв ефективному збиранню матеріалу.

Практична цінність. Фактичний матеріал і результати його дослідження можуть бути використані в працях із сучасної антропоніміки, діалектології, лексикології і лексикографії, словотвору, етно- та соціолінгвістики, а також у навчальній роботі (під час викладання курсу лексикології, діалектології, спецкурсів і спецсеминарів із ономастики).

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, у якому подано обґрунтування актуальності дослідження, висвітлено мету та завдання роботи, окреслено предмет і об'єкт дослідження, описано методи дослідження і практичне значення роботи; трьох розділів; висновків, у яких узагальнено результати дослідження; списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕОФІЦІЙНОЇ АНТРОПОНІМІЇ

1.1. Антропоніміка як розділ ономастики

Ономастика – це наука, що вивчає власні назви. Поняттям ономастика також називають загальну сукупність власних імен у мові, а на позначення розділу лексикології використовують синонімічне поняття ономасіологія. Сукупність же власних імен і назв у мові також називається «іменословом», або ономастиконном.

Ономастика є важливою дисципліною для філології, історії, археології та лінгвістики. Власні імена використовуються також у точних науках, таких, як математика, фізика, хімія. Це назви теорем та наукових законів – теорема Піфагора, закон Бойля-Маріотта, біном Ньютона, геометрія Евкліда, теорія відносності Ейнштейна, періодична таблиця елементів Менделєєва.

Одиницею ономастики є онім. Онім – це власна назва, що використовується для виділення об'єкта реальної дійсності і відокремлення його від інших подібних об'єктів. Ономастика має дуже розгалужену структуру, адже власні назви мають велику кількість різних категорій об'єктів.

Серед напрямків ономастики виділяємо антропоніміку, астроніміку, зооніміку, космоніміку, хремотоніміку, прагматоніміку, топоніміку, ергоніміку, етнотоніміку та ін.

Антропоніміка – наука, що вивчає власні імена людей. До антропонімів належать прізвища, прізвищеві назви, прізвиська, імена, по-батькові, псевдоніми, криптоніми, нікнейми, андроніми, матроніми, патроніми та ін.

Активізація розвитку антропоніміки як науки, посилене зацікавлення дослідженням сучасних й історичних особових назв та вивчення загальнотеоретичних питань антропоніміки – явище не випадкове, а продиктоване насамперед науковими і практичними проблемами, свідчення значимості антропоніміки не лише для мовознавства, а й для гуманітарних наук загалом¹.

¹ Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К. : Наук. думка, 1977. С..3.

Антропоніміка досліджує: особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелятива в антропонім і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їх зміни в часі, виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування тих чи інших антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах.

«Імена і прозвища, якими відрізняються люди між собою,— відзначав І. Франко,— здавна призвані немаловажним матеріалом як для філолога для пізнання самої структури язика, так і для історика та етнолога. Історик віднаходить у них сліди певних історичних мандрівок, колонізації, мішання народностей і боротьби соціальних клас, а етнолог слідить по ним розвій певних національних та громадських інституцій і уподобань, еволюцію родинного та громадського життя, знань, ремесел і відповідних їм звичаїв та вірувань»².

Антропонімія української мови складається з офіційних онімів (прізвища, імені та патроніми) та з неофіційних онімів (побутові варіанти імен, прізвиська). Однак якщо офіційну антропонімію вивчено вже досить докладно, то неофіційна (народнопобутова) система називання досліджена ще недостатньо, особливо в теоретичному аспекті.

Офіційну та неофіційну (народнорозмовну) системи детально описав П. Чучка на матеріалі антропонімії Закарпаття. Серед офіційної системи іменувань особливо важливі є прізвища. Саме їх можемо розцінювати як одне з джерел історії мови. Вони зберігають явища, актуальні для певних історичних періодів. Є ряд прізвищ, які є похідними саме від прізвиськ. Це дає нам підставу вважати, що прізвиська, як неофіційна система іменувань є важливими для вивчення та дослідження. В основі прізвищевих назв закладені прізвиська відапелятивного походження, що відображають народну мудрість багатьох поколінь, їх кмітливість, дотепність, глибокі емоції (співчуття, іронія, глум, насмішка, жарт тощо). Тому прізвищеві назви відапелятивного походження можуть стати

² Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К. : Наук. думка, 1977. С. 11.

певним кодом для розкриття величезної інформації про вірування, заняття, культуру, побут тощо наших предків.

Неофіційна та офіційна системи іменувань дуже тісно співіснують. Наприклад, М. Худаш зазначав, що саме в антропонімії, насамперед у прізвищах та прізвиськах, етнограф знайде для себе вдячний матеріал для глибшого вивчення духовного обличчя народу, його психічного складу, народного світогляду і світосприймання, гумору, дотепу, кмітливості і спостережливості всього народу³. Їхня межа нечітка, що зумовлено різним трактуванням цих понять у процесі історичного розвитку суспільства. Обидві системи впливали і впливають одна на одну: історично неофіційна система послужила джерелом офіційної, зараз же офіційні назви активно використовуються в неофіційній сфері або стають основою творення неофіційних іменувань чи замінюють компоненти офіційних в акті комунікації.

Отже, як бачимо, мова — це досить складна комунікативна система, що включає в себе багато складників, кожен із яких виконує окрему функцію. Ономастикон часто поповнюється й оновлюється, з'являються нові оніми, які потребують розгляду та вивчення.

У галузі антропоніміки існує ще низка дискусійних і малодосліджених питань, які чекають наукового розв'язання. Не однаковою мірою вивчено окремі типи прізвищ, лексико-семантичні особливості прізвиськ, співвідношення прізвиськ і прізвищ на рівні перетворення апелятивних назв у власні, спільність і відмінність словотворчих засобів загальних і власних назв. Недостатньо уваги зосереджено на морфемній будові та валентності морфем в основах антропонімів, на родинних, міжродинних, типологічних, контрастивних, внутрімовних, міжмовних, регіональних, діалектних явищах в антропонімії.

³ Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К. : Наук. думка, 1977. С. 12.

1.2. Неофіційна система іменувань. Структура та дослідження

Прізвиська – антропоніми неофіційної сфери функціонування, які передаються одним чи кількома словами, що відрізняються формальною структурно-семантичною особливістю й розкриваються в певному тексті. Вони характеризуються підвищеною експресивно-емоційною забарвленістю і містять у собі певні зовнішні чи внутрішні особливості носія імені.

Як вдалось з'ясувати вище – неофіційна (народнопобутова) система називання досліджена ще недостатньо, особливо в теоретичному аспекті. Але система вивчення прізвиськ є такою ж важливою, як і система вивчень прізвищ та особових імен. Прізвиська містять концентровану інформацію про лінгвоментальну та етнокультурну специфіку українців.

Прізвища з'явилися відносно недавно, раніше людина мала лише ім'я. Коли дві особи мали однакове ім'я, потрібно було надати прізвисько для розрізнення цих людей. Здійснювалось це, здебільшого, на основі імен батька чи матері. Якщо людина мала якусь характерну рису чи особливість — це також ставало причиною надавання прізвиська.

Дослідження неофіційної антропонімії розпочалися з ХІХ століття. Проте ще з княжих часів знаходимо окремі відомості щодо походження імен та прізвиськ, які тоді були суміжними й функціонували нарівні. Так, у «Повісті минулих літ» та «Слові о полку Ігоревім» зроблено перші спостереження щодо напівофіційних імен Ярослава Мудрого, Ольжичів, Буй-тура Всеволода та ін. На важливості первісних антропонімів, які перебували на межі прізвища й прізвиська, акцентує В. Охримович: «Урядові (прізвиська) закаменіли в тій формі, у якій їх вписано до книг, стереотипно переходили від батька до сина, з мужа на жінку, з неслубної матері на неслубну дитину, вічно незмінні і вічно послухні параграфам кодексу цивільного, натомість сільські прозвища як перше жили, так і далі живуть повним життям органічним»⁴.

⁴ Охримович В. Знадоба до пізнання народних звичаїв і поглядів правних. Про сільські прозвища // Житє і слово. Львів, 1895. Т. ІІІ. С. 303.

У сучасному неофіційному антропоніміконі всі антропоніми функціонують взаємопов'язано. Одна особа залежно від різних факторів ідентифікується в одному і тому ж мікроколективі по-різному. Іменування в неофіційній сфері може варіювати, включаючи компоненти офіційної та неофіційної систем. Основною універсальною антропонімною одиницею в неофіційному спілкуванні «у сімейному колі, у сільській місцевості, де практично всі знають імена один одного, а також у професійних або академічних групах, що характеризуються соціальною і віковою однорідністю», залишається особове ім'я⁵.

Один із перших дослідників української антропонімії В. Охримович звернув увагу на подвійну систему іменування мешканців Верховини, показавши, що вони «мають двоякі прозвища: урядові, котрими «пишуться» в метриках і всіляких урядових книгах і письмах, і прозвища сільські, котрими «кличуть ся між собою». Дослідник виділяє п'ять різних систем іменування: 1) систему матерню (дитина одержує «прізвище» по матері); 2) систему родову (дитина одержує «прізвище» за найстаршим членом роду); 3) систему батьківську («прізвище» дитини утворене від імені чи прізвища батька); 4) систему ґрунтову (дитина отримує «прізвище» від іменування особи, на чийй землі живе); 5) систему індивідуальну («прізвище» утворюється від індивідуального прізвища). До системи індивідуальної автор відносить також відкатоїконімні назви («з котрого села зайда»)⁶. У цьому поділі простежуються іменування для усієї родини та окремих її членів.

М. Сумцов у праці «Уличные клички» (1889) підкреслює універсальність предмета дослідження в різних галузях (історії, етнографії, лексикології) й зазначає, що, окрім власне ономазіологічних характеристик, неофіційні оніми зберігають залишки стародавньої лексики, побуту, життєвих епізодів тощо. Автор уперше пропонує анкетний та народноетимологічний підхід, без якого

⁵ Медвідь-Пахомова С. М. Антропонімна формула особове ім'я + прізвище в слов'янських мовах // Українська пропріальна лексика. Матеріали наук.семінару 13–14 вересня 2000 р. / [відпов. ред. І. М. Желєзняк]. К.: Київ, 2000. С. 101.

⁶ Охримович В. Знадобы до пізнання народних звичаїв і поглядів правних // Жите і слово. Львів: [б. в.], 1895. Т. III. С. 108.

неможливий адекватний аналіз прізвицьк, оскільки вони «залишаються або зовсім незрозумілими або фальшиво зрозумілими без попередньої довідки у самих селян»⁷.

Важливі загальнотеоретичні зауваги щодо історичних особливостей функціонування прізвицьк були зроблені в монографії М. Худаша «З історії української антропонімії»⁸. Науковець приділив увагу проблемам антропонімії XIV – XVIII ст. Він описав екстра- та інтралінгвальні чинники неофіційних імен у важливий період становлення цього мовного феномена (остаточного розмежування офіційних і неофіційних антропонімів). Дослідник зазначив, що ідентифікаційна роль прізвицька найбільше виявляється в народно-побутовій сфері. Дослідник виділив на чому саме базуються становлення українських прізвицьк. Він зазначив, що в українських прізвицьках яскраво і колоритно втілений народний дотеп і гумор, а разом з цим і певна оцінка, дана родоначальникам їх носіїв або самим носіям з цього чи іншого приводу. Заслужують на увагу так звані характеризуючі особові назви-прізвицька і прізвища, що первісно, чи в апелятивному вживанні, вказували на якусь характерну зовнішню ознаку людини, якусь звичку або особливість у мові чи взагалі поведінці. Але особливо характерні серед антропонімів переліченого типу особові назви, мотивом до виникнення яких послужив негативний з погляду народної моралі вчинок або випадок в житті людини.

Окремої уваги заслуговує огляд праць, присвячених фундаментальним дослідженням у регіонах України. Так, П. Чучка здійснив системний аналіз антропонімії Закарпаття, врахувавши багатоаспектні структурні семантичні й етимологічні характеристики. Науковець акцентував дослідження на народній мотивації, проаналізувавши в межах ареалу сімейно-родові назви, особливості прізвицькотворення, кореляцію неофіційних антропонімів з офіційними. Важливо, що дослідник надає перевагу народній мотивації, зауважуючи, що

⁷ Сумцов Н. Ф. Уличныя клички // Киевская старина. К., 1889. Т. 24. № 1–3. С. 405.

⁸ Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К. : Наук. думка, 1977. С. 21.

саме в неофіційних антропонімах продовжують «жити» явища, які припинилися в інших класах пропріальної лексики та загальних назвах⁹.

За П. Чучкою, існують такі мотиваційні ознаки прізвищ: фізичні якості, психічні риси, особливості мовлення, рід діяльності, учинки, територіальна ознака, етнічна ознака, місце іменованого в громаді¹⁰.

П. Чучка говорить про те, що прізвисько це оригінальна здатність виділити якусь характерну рису людини «найменованого підмічають якусь характерну рису, якою він істотно виділяється серед інших членів колективу, а творчість – у тому, що найменувач вільно (здебільшого інтуїтивно) підбирає мовні засоби і в такий спосіб утворює з них цілком нове найменування»¹¹.

Р. Осташ називає комунікативну, емотивну, волюнтативну та конотативну (іронії) функції індивідуальних прізвищ¹².

Є ще дослідники, які виділяють специфічні функції прізвищ. Серед них Н. Ананьєва. Вона вважає, що «прізвиська виконують усі функції, властиві власним назвам, а саме: ідентифікаційну, диференційну та номінативну. Крім того, вони виконують так звану корпоративну функцію, тобто є сигналом належності до певної закритої групи, до визначеного грона «втаємничених» (родина, клас, група студентів...), індивідуалізуючи і характеризуючи кожного з членів тієї групи...»¹³.

А. Цєслікова вказує на відмінність у функціях прізвищ історичних і сучасних: «Сьогодні прізвисько виступає самостійно, є в опозиції як до імені, так і прізвища, замінює їх»¹⁴. Аналогічно визначає функції прізвищ і С.

⁹ Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : [монографія]. К. : ТОВ «Папірус», 2008. С. 152.

¹⁰ Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... на здобуття наук.ступеня доктора філол. наук : 10.661 «Мови народів СРСР (українська мова)». Ужгород, 1969.. С. 263.

¹¹ Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: [монографія]. К.: ТОВ «Папірус», 2008. С. 264.

¹² Осташ Р. І. Із життя сучасних українських прізвищ. 2 // Українське і слов'янське мовознавство. Ужгород: [б. в.], 2001. Вип. 4. С. 116.

¹³ Ananiewa N. Miejsce i funkcje przezwisk w słowiańskich systemach onomastycznych (na przykładzie języka polskiego i rosyjskiego) // Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Część I. / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 30-31.

¹⁴ Cieślukowa A. Miejsce przezwiska w systemie antropomicznym (historia a współczesność) // Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Część I. / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 77.

Вархол: «Прізвиська виконують функції індивідуалізації і диференціації, замінюючи в розмовній мові прізвища урядові, офіційні»¹⁵.

Щодо досліджень неофіційних іменувань Львівщини, варто вказати праці М. Наливайко. Дослідниця аналізує такі групи неофіційних іменувань: прізвиська індивідуальні (сюди відносить родичівські й колективно-територіальні) та сімейно-родові; класифікує перші за типом номінації та семантикою основ¹⁶. Також авторка говорить про те, що досить поширеною є проблема відпрізвищевих прізвиськ. Як і інші дослідники, М. Наливайко стверджує, що прізвиська відображають певну характеристику людини, вона може бути як позитивна чи негативна, тобто є іменами-конотатами. У відапелятивних прізвиськах відбилась творчість народу, його дотепність і образність¹⁷. Авторка дає досить розширену групу колективно-територіальних прізвиськ та зазначає, що сімейно-родові прізвиська є досить великим пластом українських прізвиськ.

Отже, з поданого вище матеріалу можемо виділити певні етапи, коли в українській ономастиці виникало зацікавлення неофіційним антропоніміконом. Перший етап – кінець XIX ст. (М.Сумцов, В.Ястребов та В.Охримович), наступний належить сімдесяти рокам XX ст. (М.Худаш, П.Чучка, І.Сухомлин, В.Чернецький) і третій етап – початок XXI ст. (М.Лесюк, Б.Близнюк, М.Будз, Г.Бучко, О.Вербовецька, М.Наливайко, О.Антонюк, Р.Осташ).

1.3. Неофіційні сімейно-родові найменування

Сімейно-родові найменування широко функціонують саме у сільських місцевостях. На відміну від індивідуальних прізвиськ, вони вказують на зв'язок з родиною, сім'єю та цілим поколінням. Такі назви є вагомою частиною сучасного та історичного антропонімікону, мають свою специфіку використання

¹⁵ Warchol St. W sprawie genezy i sposobów funkcjonowania przezwisk i przydomków w mikrosystemie gwarowym Frampola w województwie zamojskim // Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Część II. / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. S. 273.

¹⁶ Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ: [б. в.], 2011. С. 7.

¹⁷ Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова», 2011. С. 12.

та свої особливості, зокрема допомагають ідентифікувати особу в суспільстві і є невід'ємною складовою комунікативного акту.

Сімейно-родові найменування належать цілій родині і переважно передаються у спадок. Як правило, такі найменування можуть зовсім відрізнитись від прізвища сім'ї та мати зовсім іншу мотиваційну базу. І. Франко у своїх «Причинках до української ономастики» писав: «Ся людська пам'ять закріпилася в родовім прозвищі чоловіка, і воно відразу виявляло його як сина такого-то, всім відомого батька, як онука такого-то, всім пам'ятного діда, як члена такого-то дворища. Воно було свого рода документом, і через те нам зрозуміло, чому люди так дорожили ним, не дозволяючи ані в виговорі, ані в писанні ні в чім змінити його первісної форми»¹⁸.

Є різні назви, які дають дослідники неофіційним прізвиськам для всієї сім'ї чи родини. І. Сухомлин називає їх родовими прізвиськами або «неофіційними прізвищами». Відзначаючи, що сучасні українські прізвиська до цього часу (до 1970 р.) на великих територіях не аналізувалися, учений виділяє основні моменти, які не брались до уваги дослідниками, зокрема і те, що «крім індивідуальних, прізвиська бувають родовими»¹⁹.

Н. Шульська в дослідженні неофіційних антропонімів Західного Полісся також виділяє в окрему групу «сімейно-родові неофіційні іменування»²⁰. Дослідники сімейно-родових іменувань відзначають їх функціональну та семантико-словотвірну близькість до прізвищ.

Г. Бучко та Д. Бучко на основі аналізу 1,5 тис. вуличних назв, які ідентифікують цілу сім'ю і кожного її члена, кваліфікують їх з як «сімейно-родові спадкові іменування», і вважають, що їх недоцільно відносити до прізвищ, а варто виділяти в «окремий клас антропонімів»²¹.

¹⁸ Франко І. Причинки до української ономастики // Франко І.Я. Зібр. тв.: у 50-ти т. К., 1982. Т. 36. С. 391–426.

¹⁹ Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви // Говори і ономастика Наддніпрянщини / [відп. ред. В. С. Ващенко]. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.

²⁰ Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк: [б. и.], 2011. С. 53.

²¹ Бучко Г. Є. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини // *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich. Część I.* / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S.. 62.

Різниця між прізвищами та неофіційними сімейно-родовими назвами виявляється ще й у тому, що процес творення прізвищ можна вважати завершеним, а процес утворення сімейно-родових назв триває і сьогодні. Принципово відрізняються сімейно-родові іменування від прізвищ граматичними особливостями. Якщо для останніх офіційною формою є однина, то сімейно-родові іменування інформатори, як правило, називають у множині, підкреслюючи цим їх функцію – виділення сім'ї серед інших і належність до конкретного роду.

Досить широко у своїй роботі дослідила сімейно-родові найменування Львівщини М.Наливайко. Вона виділила основні групи сімейно-родових найменувань та показала, що саме в них відображено (чоловічі церковно-християнські імена (Василі, Іваники, Романці), жіночі (Антощині, Гапчині, Таньчині, Феньчині), слов'янські автохтонні імена (Богдани, Казимири, Маликові, Русакові), неукраїнські чоловічі та жіночі імена (Броники, Лехові, Рудзіки; Яді, Язі)²². Авторка показала, що великий пласт сімейно-родових іменувань (4,2 %) утворено від андронімів, мотивованих 1) іменами (Іванишині, Костишині, Лецишині, Павлишині) та прізвищами (Біляччині, Сиваччині), 2) прізвиськами (Когутенчині, Рачишині), 3) апелятивними характеристиками особи (Ковалишині, Пастушині). Андроніми утворюються від імен чоловіків, а дітей називають прізвиськами, утвореними від імені батька.

Сімейно-родові іменування, в яких відображені прізвиська, співвідносні з *nomina impersonalia*, є назвами знарядь праці (Желіски, Палиги, Сагани), назвами предметів домашнього вжитку (Барили, Віхті), назвами домашніх і диких звірів, птахів (Барани, Вовки, Голубові, Гусаки, Заяці), риб і земноводних (Жаби, Кити, Форельки).

Також зазначила, що відтопонімні деривати займають вагоме місце серед сімейно-родових іменувань Львівщини. Найчастіше це відойконімні прикметники на -ськ (ий), -цьк (ий): Долинські, Коропецькі, Сновицькі,

²² Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова», 2011. С.15.

Чайковицькі. Сімейно-родові іменування апелювативного походження утворюються від назв людей за професією, родом заняття (Кожушники, Косарі, Почтарьові, Співаки, Столярі, Теслеві), від назв осіб за їх соціальним та службовим становищем, посадою (Бідняки, Дідичі, Паничі) та ін. У досліджуваному нею регіоні побутують відетнонімні спадкові назви (Волохи, Ляшки), іменування, що походять від назв осіб за обставинами їх народження (Знайди, Приймаки), за місцем проживання (Вуличні, Горішні, Дебраки).

Н.Шульська виділяє такі лексико-тематичні групи (ЛТГ) сімейно-родинних неофіційних іменувань:

1. ЛТГ «Вуличні назви, утворені від власного імені чи варіанта імені першоносія»
2. ЛТГ «Вуличні назви, утворені від роду заняття першоносія»
3. ЛТГ «Вуличні назви, які вказують на зовнішні чи внутрішні особливості первісного денотата»
4. ЛТГ «Вуличні назви за місцем проживання першоносія або цілої родини»

Аналізуючи сімейно-родинні найменування жителів Західного Полісся, авторка акцентує увагу на вуличних назвах дружин, синів, дочок, зятів, невісток, які утворені вже за відомими моделями або за допомогою специфічних формантів²³.

Н. Шульська говорить також про вплив сімейного стану на зміну прізвиська. Коли жінка йде в невістки, то вона іменується вуличною назвою родини чоловіка. Досить цікаво наголошує, що багато респондентів пишаються своїми сімейно-родовими назвами, але досить негативно відносяться до індивідуальних: «якщо людина з образою ставиться до свого індивідуального прізвиська і функціонує воно «поза очі», то сімейно-родовою назвою вона пишається, адже вуличне найменування по батькові, матері, дідові чи бабі зв'язує її з сім'єю, з родинною традицією»²⁴.

²³ Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк: [б. и.], 2011. С. 15.

²⁴ Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2011. С. 16.

Отже, сімейно-родові іменування в окремому антропонімному колективі несуть певну соціопсихологічну характеристику роду або родини, формують і передають взаємозв'язки з її членами, є певним виявом генотипу роду.

1.4. Критерії аналізу прізвищ

Класифікуючи матеріал, дослідники-антропонімісти поділяють всі прізвища за такими критеріями:

1.Лексична база: відонімні і відапелятивні прізвища. Потреба індивідуалізації зумовлює специфічність лексики, яка використовується для іменувань. **Відонімні прізвища** — це прізвища, які походять від власних назв. Відонімні похідні, зокрема відантропонімні, – родичівські (андроніми, патроніми, матроніми, гінеконіми, пропатроніми, проматроніми); відіменні, відпрізвищеві, відтопонімні назви. **Відапелятивні** — це прізвища, які утворені від загальних назв.

2.Сфера функціонування: сільські і міські; як окремі групи – шкільні, внутрішньосімейні та корпоративні. У запропонованій роботі розглянуто лише сільські прізвища, які дають змогу побачити весь колорит села та його жителів. Також вдалося зібрати шкільні та внутрішньосімейні прізвища села Керниця.

Внутрішньосімейні прізвища мають не настільки яскраво виражену функцію диференціації, як усі інші, а, насамперед, виражають почуття та емоції номінатора, його ставлення до найменованого. М. Худаш відзначає, що одна категорія вуличних дитячих прізвищ «уже в своїй основі мала тенденцію закріплюватись за людиною і передаватись по спадку – це насамперед різні пестливі назви, які давали своїм дітям батьки або родинне оточення, але які потім виходили поза родинну сферу. Сюди вчений відносить пестливі, здрібнілі відапелятивні особові назви та часом «до невпізнання zdeформовані в напрямку здрібнення й пестливості церковно-християнські власні імена...»²⁵.

²⁵ Худаш М. Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. // З історії української лексикології. К.: Наукова думка, 1980. С. 96.

3. Тривалість функціонування: постійні і тимчасові. Г. Аркушин вважає, що «вік прізвиськ різний – від кількох днів до десятка років, а деякі навіть передаються у спадок не тільки дітям, а й внукам»²⁶. Серед тимчасових виділяють дитячі прізвиська, які зазвичай виникають у шкільному віці і характеризуємо їх, як шкільні клички.

4. Структура: однослівні і вислови (прізвиська-речення та прізвиська словосполучення). Нерідко прізвиська входять у структуру, де ще одним компонентом є особове ім'я денотата.

5. Емоційне забарвлення: нейтральні та емоційно забарвлені. Можемо зауважити, що нейтральних прізвиськ є досить мала кількість. Прізвиська створюють певне оцінне уявлення про носія, передають позитивне або негативне ставлення до нього. У самих прізвиськах може бути присутня позитивна чи негативна конотація. Досягається вона «різними способами створення експресії: виразною внутрішньою формою прізвиська, його метафоричністю, семантико-стилістичною здатністю суфіксів, що беруть участь в утворенні прізвиськ, експресивністю звукової оболонки прізвиська»²⁷

Отже, прізвиська віддзеркалюють загальний світогляд, національну специфіку іменувачів та іменованих, переважно пов'язану з практикою національного буття, спосіб їх мислення, який характеризує духовність людини в конкретній історичній ситуації, способи засвоєння культури, притаманні для соціуму на певному етапі історичного розвитку.

Неофіційні антропоніми відносяться до периферійної зони ономастичного поля, маючи пряме відношення до апеллятивної лексики, а за своїми характеристиками належать до ономастичних універсалій. Як знаки вторинної номінації, неофіційні антропоніми мають складну семантичну структуру, до якої входять стилістичний, емоційно-аксіологічний, національно-культурний та гендерний компоненти.

²⁶ Словник прізвиськ північно-західної України: у 3-х т. – Т. І. А-И / [упорядник Г. Л. Аркушин]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин.нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.. С. 3.

²⁷ Баранник Л. Ф. Семантические инновации в русских говорах Одесщины // Слов'янський збірник. Одеса, 2001. Вип. 8. С. 42.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРІЗВИСЬК

Однією з актуальних проблем сучасної ономастики є дослідження прізвиськ саме сільських жителів. Це зумовлено тим, що у неофіційних назвах представлено систему цінностей, життєву мудрість народу, його світогляд, менталітет, відбито національні й регіональні риси мовців. Багато дослідників та лінгвістів говорять, що саме в регіональній антропонімії найповніше відбито національний колорит мови. Щодо цього П. Чучка зазначає: «Ми дивимося на прізвиська як на розкішний заповідник, у якому ще повнокровним життям живе те, що поза ним, в інших антропонімії класах, давно вже безповоротно відійшло в забуття»²⁸.

М. Лесюк вказує на те, що саме прізвиська засвідчують «велику словоутворювальну фантазію народу, лексичне багатство мови, величезні потенційні можливості антропонімії системи тієї чи іншої мови»²⁹.

Тому об'єктом дослідження обрано сільські прізвиська жителів с. Керниця Городоцького району Львівської області. Станом на 2001 рік загальна кількість жителів становила 3561 особа, станом на 2020 рік – 1166 осіб. Це офіційні дані. Як бачимо, кількість жителів зменшилась у 3 рази. Незважаючи на це, кількість прізвиськ, які вдалось зібрати в цьому селі, становить 233 одиниці.

Дослідження рідної говірки дає можливість ретельно проаналізувати мотиви неофіційних особових найменувань, спираючись на достовірну інформацію про носіїв прізвиськ. Такий аналіз сприятиме збереженню пам'яті про сімейно-родові неофіційні назви, а також ті, що існували протягом тривалого чи короткого часового відрізка.

Прізвиська південно-західного наріччя представлені працями М. Наливайко, яка, досліджуючи неофіційну антропонімію жителів сіл Львівської області, називає декілька найменувань: 1) демінутивно-гіпокористичні варіанти імен; 2) неофіційні присвійні деривати від імен та прізвищ; 3) індивідуальні

²⁸ Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : дис. докт філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1969. С. 168.

²⁹ Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл. *Przezwiseka i przydomki w jezykach slowiankich. Czesc 1.* / Pod redakcja Stefana Warchola. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 1998. S. 228.

прізвиська найрізноманітнішого походження та мотивації; 4) сімейно-родові спадкові вуличні назви³⁰.

В ономастиці немає єдиної загальновизнаної дефініції, яка б вичерпно окреслила зміст терміна *прізвисько*. За «Словником української мови», *прізвисько* – це найменування, яке іноді дається людині (крім справжнього прізвища та імені) і вказує на яку-небудь рису її характеру, зовнішності, діяльності, звичок³¹.

Прізвиська — це неофіційні назви, що їх набуває особа в різні періоди свого життя від людей, які дають ці клички відповідно до певної риси зовнішності, схожості чи характерної риси, випадку з життя, аналогії та чогось особливого, що відділяє особистість від інших людей. Здебільшого прізвиська є індивідуальними назвами, які семантично мотивовані, традиційно мають негативне або нейтральне емоційне забарвлення, і використовуються найчастіше позаочі.

2.1. Індивідуальні прізвиська

Прізвиська побутують там, де є колектив та живе спілкування. Саме це є важливим і доцільним для вивчення культури, побуту та самобутності свого народу. «Суспільство, що складається із різних соціальних груп, має об'єктивну можливість представляти, маркувати індивідуумів всередині цих груп, визначаючи соціальне, майнове, рольове, професійне положення найменованих на своєрідній «ієрархічній драбині», допомагаючи створити суспільну думку про людину, керувати, в якійсь мірі, враженням про неї»³². Звичайно, ми не можемо гарантовано скласти думку про людину, спираючись лише на її прізвисько, про те саме індивідуальні прізвиська можуть вказувати на уподобання людини, її звички, зовнішній вигляд чи внутрішні якості.

³⁰ Наливайко М. Неофіційна антропонімія сучасного села // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 340–346.

³¹ Словник української мови : в 11 т. К. : Наукова думка, 1970-1980. Т. VI. С. 108.

³² Денисова Т. Т. Прозвища как вид антропонимов и их функционирование в современной речевой коммуникации: на материале прозвищ Шумячского и Ершичского районов Смоленской области: дис. ... канд. филол. наук [Электронный ресурс]. Смоленск [б.и.], 2007. С. 98.

Кожна особа здобуває прізвисько в різний період життя. Хтось може отримати кличку від однокласників, хтось від колег, а хтось у старому віці від сусідів, відповідно до певної характеристики чи смішного випадку з власного життя.

За лексичною базою поділяємо прізвиська на *відонімні та відапелятивні*.

2.1.1. Відонімні прізвиська

Відонімні прізвиська — це прізвиська, які походять від інших власних назв. Серед них виділяємо відіменні прізвиська та відпрізвищеві.

Більшість мовознавців вважають відіменний та відпрізвищевий словотвір прізвиस्क належним до неофіційної антропоніміки, проте М. Ушаков та Л. Сергеева вважають, що не всі відіменні утворення необхідно кваліфікувати як прізвиська. Серед диференційних ознак науковці наводять: а) наявність виразного конотативно-оцінного компонента, який вирізняє відіменне прізвисько від варіантів імен та їхніх зменшено-пестливих форм³³. б) асоціацією офіційного імені з певними зовнішніми або внутрішніми особливостями носія, що створює додаткову мотивованість³⁴. Отже, відіменний словотвір прізвиस्क характеризується не тільки лінгвістичною, а й зовнішньою мотивованістю, що асоціативно корелює із семантикою або формою прізвища.

Поширені у вжитку імена можуть перетворюватися у прізвиська і ставати індивідуальними назвами окремої особи. У досліджуваному населеному пункті зафіксовано 29 прізвиस्क, які мотивовані особовими іменами.

Прізвиська, які мотивовані особовими іменами та виникли внаслідок асоціації імен денотатів з іменуваннями історичних осіб, політичних та культурних діячів, а також персонажів з казок та мультфільмів (3): **Путін** (ім'я денотата Володимир, пор. Володимир Путін), **Сталін** (ім'я

³³ Сергеева Л. А. Об аксиологической природе прозвищ // Номинация в ономастике : [сб. науч. тр. / Урал. гос. ун-т ; отв. ред. М. Э. Рут]. Свердловск, 1991. С.147.

³⁴ Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. С. 161.

денотата Йосип, пор. Йосип Віссаріонович Сталін), **Бульба** (ім'я Тарас, пор. Тарас Бульба).

Прізвиська, які мотивовані особовими іменами та виникли внаслідок асоціації імен денотатів з іменуваннями персонажів з казок та мультфільмів (2): **Телесик** (ім'я Іван, за персонажем Іван Телесик), **Ліза Сімпсон** (ім'я Ліза, за персонажем з мультфільму).

Прізвиська такого типу дослідники кваліфікують як прецедентні. Цей феномен вивчали Ю. Караулов, О. Земська, В. Красних, О. Нахімова та ін. О. Нахімова прецедентні назви вважає «важливою частиною національної культури та мовної картини світу, яскравим показником специфіки народної самосвідомості, рефлексії нації на власну історію та культуру», а також вважає їх ефективним засобом етичної, естетичної, утилітарної, нормативної, емоціональної, інтелектуальної оцінки наших сучасників, за допомогою їх зіставлення з людьми, які жили в інших історичних умовах, або з персонажами художніх творів³⁵. С. Богдан вважає такі прізвиська семантично ще і кваліфікативними³⁶.

Прізвиська, що найчастіше відображають перекручення імені, усічення його частини для полегшення вимови або заміну одних звуків іншими (10): **Панцю** (скорочено від Степанцю), **Панцю старший** (тато Степанця), **Нюньо** (від Петруньо), **Туся** (від імені Настя), **Маркуша** (від імені Маркіян), **Тяка** (від Наталя), **Фітя** (від імені Віктор), **Гинька** (від імені Григорій), **Ганька** (від імені Ганна), **Нацька** (від імені Настя).

Прізвиська, які близькі до жаргонізмів (молодіжні варіанти імен) (8): **Серий** (від Сергій), **Тоха** (від Анатолій), **Ромашка** (від імені Рома), **Олько** (від імені Олег), **Танюха** (від імені Таня), **Ксюха** (від імені Ксенія), **Гоша** (від імені Григорій), **Вован** (від імені Володимир).

У сім'ї або родині вживаються внутрішньосімейні прізвиська. Переважно це зменшено-пестливі форми власних імен (6): **Марусик** (від імені Марко),

³⁵ Нахимова Е. А. Имена русских царей как прецедентное поле в современных российских СМИ // Вести Пермского университета. 2009. № 2. С. 12.

³⁶ Богдан С. Скажи мені своє прізвисько... [Електронний ресурс] / Світлана Богдан. Режим доступу: <http://kultoramovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine48-49-24.pdf>. С. 9-10.

Василька (від імені Василина), **Віталька** (від імені Віталія), **Любасик** (від імені Любомир), **Нічка** (від імені Вероніка), **Ленка** (від імені Олена).

Проблема віднесеності власних імен людини, їх трансформацій та зменшено-пестливих варіантів не є розв'язаною остаточно. Якщо належність до прізвища трансформованих імен, які не вкладаються в усталені моделі, не викликає сумнівів, то використання в ролі неофіційного антропоніма повного паспортного (але не належного номінованій особі) імені та його зменшенопестливих варіантів є суперечливою. Головним критерієм зарахування антропоніма та його варіантів до прізвиська є з'ясування його ідентифікувального, диференціувального та конотативного потенціалу. Так, І. Сухомлин вважає, що будь-яке ім'я та його форма може бути прізвищем й об'єднує їх у три групи: 1) повні власні імена; 2) демінутивні власні імена; 3) аугментативні форми власних імен³⁷.

Відпрізвищеві прізвиська. Їх є більша кількість, ніж відіменних прізвиस्क. Виявлено 46 прізвиस्क, які мотивовані прізвищами. Досить багато дослідників займалися вивченням відпрізвищевих дериватів. Деякі дослідники відносять їх до окремої групи неофіційних найменувань, а дехто — до індивідуальних.

Прізвиська, похідні від усічених прізвищ (9). Вони переважно виникають у шкільному віці, деякі з них збережені на все життя, але більшість із часом зникає.: **Мурка** (Мурманський), **Шаман**(Шиманський), **Адік** (Адамович), **Бульба** (від прізвища Бурбулевич), **Каліка** (від прізвища Калітовський), **Федя**(Федорович), **Гога**(від прізвища Гаврилевич), **Кузя** (від прізвища Кузнєцов), **Лопух** (Лопушанський).

Прізвиська зі словотвірними, фонетичними чи семантичними модифікаціями офіційного прізвища (22): **Чуриха** (Чорниш), **Зьома** (Зем'як), **Косичка**(Косик), **Саличка** (Салик), **Царіца** (Цар), **Карасик** (Крисько), **Бурачок** (Бурак), **Лесик**(Лесняк), **Мартишка** (Мартинович), **Баранчик** (Баран), **Гідейко** (Гідей), **Басиха** (дівоче прізвище Бас), **Бушка** (прізвище Жеребух), **Рудичка**(прізвище Рудик), **Сердючка** (від прізвища Сердюк), **Крім**(від прізвища

³⁷ Сухомлин І. Д. Питання антропоніміки в українській мові : навчальний посібник. Д. : [б. в.], 1975. С. 102.

Крет), *Грінка* (від прізвища Гриньків), *Ларні*(від прізвища Ларін), *Пухнаста*(від прізвища Пухната), *Лаванда* (від прізвища Леванов), *Артишок* (від прізвища Артишко), *Думичка* (від прізвища Думич).

Звернемо увагу на те, що багато прізвищ у селі Керниця модифікувались завдяки андронімічному суфіксу — *ов(а) - (13)*: *Кураньова* (раніше кликали *Галамайчикова*) (дівоче прізвище — Галамай, а потім Курань), *Лисакова* (дівоче прізвище Лисак), *Сахманова* (Сахман), *Пилипова* (Пилипів), *Дзюхова* (дівоче прізвище Дзюх), *Глабова*(Глаба), *Шелемехова* (Шелемех), *Марцелова* (від прізвища діда Марциняк), *Цянцьова*, *Канцірова*, *Білкова*, *Музьорова*.

Складні прізвиська (2): *Муха це-це* (прізвище Муха), *Юний орел* (прізвище Орлик).

Отже, відонімні прізвиська мають внутрішню мотиваційну класифікацію, причому найпредставленішими є підгрупа відпрізвищевих неофіційних антропонімів з низкою формальних та семантичних модифікацій.

Варто зазначити, що номінатори-творці відпрізвищевих прізвиськ не заглиблюються у способи творення таких назв, не підбирають спеціально відповідних асоціатів, усе відбувається підсвідомо.

Важлива умова набуття офіційним антропонімом функції прізвиська – вікова або соціальна невідповідність. Здебільшого, як прізвиська функціонують нетипові афіксовані варіанти імен або молодіжні варіанти (близькі до жаргонізмів).

2.1.2. Відапелятивні прізвиська

Відапелятивні — це прізвиська, які утворені від загальних назв.

Потреба індивідуалізації зумовлює специфічність лексики, яка використовується для іменувань. Це не частотні, а рідковживані лексеми – діалектизми, архаїзми, екзотизми, okazionalizmi та інша лексика. Наявність у складі прізвиськ іншомовної лексики пояснюється «віддзеркаленням колоніальних режимів, які були панівними в цьому краї...».³⁸

³⁸Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Część I.* / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 230.

«Весь склад прізвиськ – це «живий організм», що й сьогодні, як багато років тому, виявляє своє системне життя, свій ритм і закони розвитку на основі народної традиційної антропонімії в її діалектно-територіальному виявленні».³⁹

О. Суперанська вважає, що «прізвиська представляють собою вічно юні утворення» і відзначає, що «матеріал сучасних прізвиськ дозволяє в прискореному вигляді спостерігати багато процесів, типових для онімної лексики загалом».⁴⁰

Прізвиська відображають позитивну чи негативну експресивно-емоційну оцінку носія прізвиська номінаторами, тобто є іменами-конотатами. У відапелятивних прізвиськах відбилась творчість народу, його дотепність і образність.

Серед аналізованих прізвиськ, найбільше мотивованих *особовими* назвами осіб за професією, видом заняття, спорідненістю та свояцтвом. Серед розряду відапелятивних прізвиськ є іменування безпосередньої номінації. Ці прізвиська вжиті в близькому до основного значення. Такі прізвиська, як *Грубий, Малий, Коса*.

Відапелятивні прізвиська, мотивовані неособовими назвами, поділено на такі групи:

Прізвиська, мотивовані зовнішніми ознаками носія;

Прізвиська, мотивовані внутрішніми ознаками носія;

Прізвиська, мотивовані професією, видом діяльності та уподобаннями носіїв.

2.1.2.1. Прізвиська, які мотивовані зовнішніми ознаками носія

Ще в давньоруських пам'ятках фіксувалися такі неофіційні найменування, як Буй-Тур, Великий, Гарний тощо. На прізвиська, які відображають зовнішні та внутрішні риси людини звернули свою увагу І.Франко та В.Ястребов.

³⁹Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви / І. Д. Сухомлин // Говори і ономастика Наддніпрянини / [відп. ред. В. С. Вашенко]. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.

⁴⁰ Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / [отв. ред. д-р филол. наук А. П. Непокупный]. Москва: Наука, 1986. С. 160.

Сучасна дослідниця М. Демчук вважає, що на початковій стадії прикметникові прізвиська були найпоширенішими⁴¹.

Зовнішні ознаки – група позамовних пресупозицій, яка є в безпосередній досяжності для спостерігача й не потребує особливих когнітивних дій та аналізу. За їх наявності диференційна ознака перед тим, як виявитися в назві, існує в об'єктивній дійсності. Вона є такою за умови відхилення від деякого загальноприйнятого або ж середньостатистичного стереотипу.

Дослідниця Н. Швецова вважає, що в сільському середовищі, де розрізнявальна (диференційна) функція є більш важливою, ніж характеристична, прізвиська, що вказують на особливості зовнішнього вигляду, «не містять яскраво вираженої суб'єктивної оцінки, але вказують на відмінності, що сприймаються зором, і вирізняють їх носіїв від інших членів суспільства»⁴².

О. Суперанська та В. Кравченко вказують, що при найменуванні за зовнішньою ознакою («портретність») береться до уваги не основна, а характерна ознака, яка, здебільшого, відхиляється від норми. Функціональна причина таких номінацій – слабка ідентифікаційна функція офіційного імені⁴³.

При мотивації прізвиськ за зовнішньою ознакою носія варто послуговуватися принципом лексико-семантичного групування, унаслідок якого було виокремлено такі лексико-семантичні групи мотиваційної лексики:

*Прізвиська, мотивовані особливостями росту носія (6): **Малий** (через малий ріст), **Гілляка** (висока і худа), **Вишка** (висока), **Прищ** (дуже малого зросту), **Жирафа** (дуже висока), **Штахета** (високий і худий).*

*Прізвиська, мотивовані особливостями тілобудови (повнота чи худина) (11): **Грубий** (товстий), **Рембо** (великий), **Гібон** (великий), **Буйвол** (товстий та великий), **Шафа** (широкі плечі та спина), **Манекен** (дуже худа), **Вірастюк***

⁴¹ Денисюк В. В. Антропонімія українських історіографічних пам'яток другої половини XVII–XVIII ст.: дис. ... канд. філол. наук / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2003. С. 117-121.

⁴² Швецова Н. Л. Прозвища и их мотивация в руських переселенческих говорах Одессины // Записки з ономастики: зб. наук.праць. Одеса: Астропринт, 2005. Вип. 8. С. 17–27.

⁴³ Кравченко В. А. Антропонимия приазовских греков : [монография] . Мариуполь, 2004. С. 127.

(дуже великий), **Колобок** (маленький і грубий), **Гарбуз** (грубий), **Пончик**, **Пампук** (грубий).

З власних спостережень бачимо, що повнота, як ознака має більші відхилення від еталону і, відповідно, більшість прізвиськ спрямовані саме до людей з зайвою вагою. Високий ріст також стає ініціатором створення прізвиськ.

Зауважимо, що є прізвиська, які створені *метафоризацією за схожістю з тваринами*: **Жирафа**, **Гібон**, **Буйвол**.

Метафоризація за схожістю з предметами: **Гілляка**, **Вишка**, **Штахета**, **Шафа**, **Манекен**.

Трансонімізація назв героїв казок та знаменитих людей: **Колобок**, **Вірастюк**.

Прізвиська, мотивовані фізичними вадами носія (6)

Вадами зору: **Коса** (косить очима), **Крет** (має поганий зір) — метафоризоване.

Вадами слуху: **Глухман** (трохи недочуває).

Проблеми з зубами: **Беззубко** (без зубів), **Акула** (через зуби) — метафоризоване.

Вадами кінцівок: **Кривий** (криває на одну ногу).

Прізвиська, мотивовані кольором волосся та шкіри (8): **Сімба** (рижий, схожий на короля Лева), **Циган** (через забарвлення шкіри), **Рижка** (через колір волосся), **Рапунцель** (має довге, світле волосся), **Чорна** (через чорне волосся), **Білка** (через світле волосся), **Труп** (блідий), **Чорномазий** (через темне забарвлення шкіри).

Метафоризація за схожістю з персонажами мультфільмів: **Сімба**, **Рапунцель**.

Прізвиська, мотивовані особливостями волосся та бороди (9): **Кудря** (має кучеряве волосся), **Настя Каменьських** (через кучеряве волосся), **Лисий**, **Голомозий** (через відсутність волосся), **Чибур** (мав чуба), **Цап** (через бороду), **Гітлер** (через вуса), **Бородач**, **Борода** (через наявність бороди).

*Метафоризація за схожістю з відомими людьми: **Настя Каменьських, Гітлер.***

Споглядаємо досить доброзичливе ставлення до людей із кучерявим волоссям; помірно насмішкujete або нейтральне – до осіб із незвичною зачіскою; негативне, саркастичне – до осіб із занедбаним, рідким або відсутнім волоссям.

*Прізвиська, мотивовані загальним виглядом носія (5): **Чмерило**(поганий смак в одязі), **Бомж** (завжди вдягає старі речі), **Біляш** (любить носити лише світлий одяг), **Красотка** (дуже красива), **Ниций** (бідно одягається)*

*Прізвиська, мотивовані неприємним запахом носія (5): **Скунс, Ванюча, Ванючка, Смардючка, Часник.***

Палітра прізвиськ за зовнішнім виглядом та запахом акцентує увагу лише на негативних ознаках людей.

До даної лексико-семантичної групи ввійшло **50** прізвиськ. Групування таких одиниць за лексико-семантичним принципом дало змогу виокремити найменування, мотивовані фізичними вадами носія та фізичними особливостями, специфікою тілобудови, кольором волосся, наявністю волосся на обличчі або тілі, загальним зовнішнім виглядом носія чи запахом.

2.1.2.2. Прізвиська, які мотивовані внутрішніми ознаками носія

П. Чучка зазначає, що такі одиниці виражають внутрішні прикмети людини, її інтелектуальні властивості, а також ставлення до праці, людей і до самої себе (злість, боязнь, поважність, заздрість, сварливість, злодійкуватість)⁴⁴. Також такі прізвиська передають особливості характеру, звички, особливості поведінки та вчинків носіїв.

М. Сумцов акцентує увагу на характеристичності ознаки, якій надається прерогатива: «При творенні таких іменувань, – зазначає автор, – беруться до

⁴⁴ Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.661 «Мови народів СРСР (українська мова)». Ужгород, 1969. С. 268.

уваги найтипівіші риси людей, для вираження цих рис з лексичного складу мови вибираються найхарактерніші та влучні слова»⁴⁵.

Прагнення до виразності, образності та об'ємності реалізується також за допомогою прецедентних феноменів, тобто імен, текстів, цитат, ситуацій, висловлювань, що відомі практично кожному членові певного суспільства. Прагматика прецедентних феноменів передбачає позиціювання ідеї через актуалізацію фонових знань аудиторії. До прецедентних антропонімів відносимо імена літературних героїв, міфології, фольклору, героїв кінематографу і телебачення, всесвітньовідомих знаменитостей. Це складні знаки, при вживанні таких імен відбувається апеляція не до власне денотата (референта), а до набору диференційних ознак прецедентного імені, наприклад, Баба яга – втілення зла, підступності, небезпеки.

Щодо класифікації прізвищ за внутрішніми характеристиками носія, то найдоцільнішим видається поділ М. Худаша, який виокремлює такі підгрупи: а) прізвища, мотивовані окремими виявами характеру або темпераменту; б) прізвища, мотивовані окремими нахилами або звичками; в) прізвища, мотивовані особливістю та дефектами мови; г) прізвища, мотивовані фактом втрати слуху і дару мови; ґ) прізвища, мотивовані інтелектуальними особливостями⁴⁶.

Виділяємо такі лексико-семантичні групи:

Прізвища, мотивовані негативними рисами носіїв (9): Пан Коцький (бо хитрий), *Сер* (дуже гордий), *ЛисМикита*, *Лис* (хитрий), *Кидалово* (недотримується слова), *Брехло*, *Тріпло* (завжди каже неправду), *Півень* (гордий), *Баран* (впертий).

В основі мотиваційної бази деяких прізвищ, що вказують на певні внутрішні властивості людини, лежить метафоризація за схожістю з рисами персонажів казок: *Пан Коцький*, *Лис Микита*.

⁴⁵ Сумцов Н. Ф. Малорусскія фамильнныя прозванія // Киевская старина. К., 1885. Т. 11. № 1–3. С. 216.

⁴⁶ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К. : Наук.думка, 1977. С. 140-141.

Серед лексем, які використано в групі прізвиськ, мотивованих внутрішніми ознаками денотата, є назви тварин, які метафорично передають їхні характерні риси в проекції на риси людини: *Лис, Півень, Баран*.

Наявність таких назв в основах прізвищ дослідники пояснюють існуванням дохристиянських імен⁴⁷, а в сучасних прізвиськах їх поширення пояснюється тим, що «в прізвиська часто переходять назви, які в мовній традиції виступають символами певних фізичних і моральних рис: лис – хитрий, вовк – жорстокий і т. д.»⁴⁸.

Прізвиська, мотивовані кумедними рисами носіїв (4): Мейсон (смішний і повільний), *Шишка* (дуже діловий), *Борзий, Блатний* (корчить з себе дуже поважного).

Прізвиська, мотивовані інтелектуальними здібностями носіїв (5): Ботан (розумний), *Голова, Зубрилка, Заучка, Всезнайка* (бо все завжди знає).

Отже, вказана лексико-семантична група не досить поширена у селі Керниця. Всього нараховуємо 17 прізвиськ. Основною підгрупою є прізвиська, які мотивовані негативними рисами носія, такими як хитрістю, брехнею та гордістю. Хоча і ця підгрупа не налічує навіть і десяти прізвиськ.

2.1.2.3. Прізвиська, мотивовані професією, видом діяльності та уподобаннями носіїв

Прізвиська, мотивовані родом діяльності, вподобаннями чи професією носія тісно пов'язані з апелятивами, від яких походять.

Н. Наливайко щодо цього зазначає: «Окремі з прізвиськ за родом діяльності містять зневажливу, іронічну оцінку (пор. Війтусик, Лейтенантик). Для деяких іменувань аналізованої підгрупи базовими слугують лексеми іншомовного походження (Газовщик, Сищик) та інколи – вузьколокальні апелятиви»⁴⁹.

⁴⁷ Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К., 1977. С. 141.

⁴⁸ Сенік Г. В. Назви тварин як мотиви номінації (на матеріалі прізвиськ Наддністрянщини) // Традиційне і нове у вивченні власних імен: тези доповідей міжнародної ономастичної конференції. Донецьк - Горлівка - Святогірськ, 2005. Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2005. С. 30–32.

⁴⁹ Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 українська мова. Тернопіль, 2011. С. 73.

Виділяємо такі лексико-семантичні групи:

Прізвиська, мотивовані уподобанням людини (16):

*уподобання в їжі (8) : **Пательня** (любив їсти деруни), **Редіска**(любив їсти редиску), **Кєшка** (любив їсти кров'янку), **Сосіска** (любив сосиски і завжди їх купував в магазині), **Булка** (в школі завжди їв булки), **Шпрот** (любить їсти шпроти), **Вареник** (любить їсти вареники), **Шашилик** (любив робити застілля і збирати гостей).*

У кожному населеному пункті є звичні страви для багатьох, які є у кожному домі та які прийнято їсти. Саме це і слугує виробленням прізвиськ, особливо у селі. До цієї лексико-семантичної групи можемо також занести *прізвиська людей, які мають схильність до вживання алкоголю та куріння тютюну (4): **Паравоз**, **Дим**(багато курить), **Рюмка**, **Чекушка**(багато п'є).*

*Уподобання в засобі транспорту (4): **Ролік** (любить кататись на роликах), **Велік** (катався на велосипеді), **Шумахєр** (любить швидко їздити), **Діма димиться** (швидка їзда)*

*Прізвиська, мотивовані професією, видом діяльності (13): **Цукєрок** (має магазин з солодощами), **Конюра** (колись займався конями), **Бджілка** (має пасіку), **Дуст** (працював з хімією), **Матрос** (служив у морфлоті), **Господині**(мала велике господарство), **Кугут** (розводив когутів), **Перина** (торгує постіллям та покривалами), **Мєнт** (працює в поліції), **Вояка** (колишній військовий), **Карась** (займався риболовлю), **Клапєю**(мав клаповухих псів, любив їх та розводив), **Коко**(має багато курей).*

Як вдалося визначити, деякі прізвиська, які вказують на вид діяльності є з певною долею насмішки та іронії. Наприклад: **Господині** — хоч вона і мала велике господарство та сама на ньому не працювала, а заставляла дітей і чоловіка, але вважала себе великою господинею. **Мєнт**, **Вояка** — зневажливі прізвиська, які навіть показують внутрішні характеристики носіїв (кажуть, що любити влаштовувати бійки після кожного застілля).

Також певні висміювання можемо простежити у прізвиськах, які пов'язані з транспортом. *Діма димиться* — одного разу задимілась машина. Саме це дало поштовх до прізвиська.

Отже, до цієї лексико-семантичної групи увійшло **29** прізвиськ. Прізвиська, мотивовані уподобаннями та професійною діяльністю носія, містять безпосередню або опосередковану вказівку на відповідні ознаки й охоплюють широкий діапазон характеристик, ужитих у прямому значенні та метафоричному.

Прізвиська, що вказують на рід діяльності людини, можуть мати відтінок іронії та висміювання певних професійних особливостей носія.

2.2. Сімейно-родові найменування

Сімейно-родовими іменуваннями вважаємо неофіційні назви, які утворюються від антропонімних означень предків, передаються спадково (щонайменше через три покоління), вживаються для номінації усіх членів сім'ї або ж родини і кожного її члена зокрема. Використовуючись для додаткової ідентифікації особи в середовищі, сімейно-родові іменування в поєднанні з іншими компонентами антропонімійної системи ідентифікують особу.

П.Чучка, виявляючи специфіку спадкових прізвиськ, указує на пряме перенесення готового вже прізвиська з однієї особи у колі споріднених осіб. Дослідник зазначає, що характерною особливістю спадкових прізвиськ є те, що багато з них функціонує як групові, тобто колективні. Груповим прізвиськом П.Чучка називає таке неофіційне іменування, носієм якого є не тільки один якийсь індивід, а декілька членів колективу, група. Також дослідник називає дев'ять таких мотиваційних груп родичівських прізвиськ, вводячи туди не лише іменування за батьком, але й іменування за сином, братом, зятем. Найчастіше ці прізвиська об'єднують людей за родинними зв'язками, тим самим виконуючи одну з функцій прізвищ⁵⁰. М.Худаш запропонував для таких антропонімів

⁵⁰ Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: Дис. на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук. Ужгород, 1969.. С. 414.

термін „прізвищева назва”⁵¹. Учені кваліфікують такі утворення, як сімейно-родові прізвиська.

Сімейно-родові найменування у селі Керниця Городоцького району не настільки поширені, як індивідуальні прізвиська. Якщо походження та мотивування індивідуального прізвиська легше дослідити, то з сімейно-родовими назвами історія зовсім інша. Їх ми можемо умовно поділити на ті, які є *прозоро мотивовані* (мотивація прізвиська зрозуміла й / або фіксується носіями чи респондентами) та *умовно мотивовані* – етимологія прізвиська нез’ясована.

До першої категорії входять такі сімейно-родові найменування: *Сєпкові*(дід носив шапку і говорив, що носить “сєпку”); *Оліярикові*(робили олію); *Балачина*(багато говорили); *Мошкові*(було багато, як мошок (мух)); *Сиріткові*(завжди бігали самі, від слова сирітка); *Клилишині*(хтось переплутав прізвище — Клишин); *Цапіві* (в тата кличка була цап); *Сякалові* (коли сварився, говорив Сякал замість Шакал); *Безпалькові* (колись не позичили палку сусідові)

Досить цікавим є факт називання сімей за іменем матері: *Таньчині*(діти говорили, що їхня мама Таня); *Ольчині* (за мамою Олею); *Маруські*(за мамою Марією).

Матроніми – найменування синів і дочок за назвою матері. М. Сумцов вважав, що такі назви за поширенням в антропоніміконі стоять нарівні з іменуваннями по чоловічій лінії: за батьком, дідом, прадідом⁵². П. Чучка наводить основні причин виникнення матронімів: позашлюбність дитини; дитина росла при матері без батька (батько виїхав чи помер); мати більш відома в колективі, перевершує батька в чомусь (наприклад, характером чи ін.); батько є приймаком⁵³. Також сімейно-родові найменування за іменем батька є досить популярні у цьому селі. Наприклад: *Іваньцеві* (тато називався Іван); *Гнатіві* (від імені Гнат).

⁵¹ Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К.: Наукова думка, 1977. С. 15.

⁵² Сумцов Н.Ф. Культурные переживания. Уличные клички // Киевская старина. Киев, февраль 1889. С. 408.

⁵³ Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: монографія: дис. ... докт. філол. наук. К., 1969. Ужгород, 2008. С. 204.

Патроніми – антропоніми, утворені від іменування батька. Такі назви швидше належать синам, бо вони є продовжувачами роду. В. Охримович зазначає, що найменування дітей за батьком відповідає не лише народній традиції чи звичаю, але й чинному праву, за яким діти переймають назву не від матері, а від батька⁵⁴. С. Медвідь-Пахомова вважає, що патроніми і андроніми первісно розвивалися не як додаткові до особового імені засоби ідентифікації, а як евфемізми, необхідність у яких виникла внаслідок язичницького табу на ім'я⁵⁵.

До другої категорії: *Бадзанові, Діжка, Йоликові, Маршкралові, Гатині, Германові, Яджині, Боброві, Юзичині, Дуцкалові*.

У типовому сільському антропонімному мікроколективі найчастіше для найменування особи вживається індивідуальне прізвище, яке не тільки номінує, а й характеризує носія.

Як можемо побачити, таких сімейно-родових найменувань не є велика кількість. Зумовлено це тим, що багато сімей та навіть цілих родин повийїжджали з села і тенденція до таких найменувань не є зараз поширена. Можемо стверджувати, що всі прізвища є мотивовані, але ми можемо лише здогадуватись, від чого пішло те чи інше сімейно-родове найменування, адже етимологія могла втратитись кілька поколінь тому.

2.3. Шкільні прізвища

Багато прізвищ, які мотивовані загальним виглядом носія, утворюються в шкільному середовищі. Це зумовлено тим, що саме в такому віці діти починають звертати увагу на фізичні особливості та вади інших дітей. Неофіційні іменування школярів становлять значний зріз антропонімного простору, який за кількістю іменувань поступається лише прізвищам. Аналіз шкільних прізвищ дає можливість говорити про специфіку дитячого мислення, про особливості дитячих асоціацій у процесі творення неофіційного імені.

⁵⁴ Охримович В. Знадоба до пізнання народних звичаїв і погля-дів правних // Житє і слово. Львів, 1895. Т.ІІІ. С. 303-304.

⁵⁵ Медвідь С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: автореф. дис. докт. філол.. Київ, 2000. С. 26.

Дитяче суспільство є базою для того, щоб дитина комфортно для себе почала адаптуватися в соціумі. Залежно від того, як складаються стосунки між дитиною та дорослими, між дитиною та її ровесниками, а також від мікроклімату в колективі, у дітей активізуються певні особистісні властивості, виникає потреба у формуванні нових рис характеру, особливостей поведінки. Динаміка побутування прізвиськ у різних вікових групах є певним показником соціалізації, зокрема, оволодіння молодого людиною культурою мови, розвитку культури особистості, тому що соціалізація і є виявом цих загальних вимог. Невід'ємний інструмент соціалізації – комунікація – неможлива без мовного спілкування. Молодіжна мова, або сленг, є найцікавішим лінгвістичним феноменом, побутування якого обмежене не тільки певними віковими, а й соціальними, тимчасовими, просторовими рамками⁵⁶.

Школа є тим місцем, де найактивніше утворюються та використовуються прізвиська. Як правило, прізвиська функціонують у вузькому колективі, у якому найчастіше фігурують однакові імена, а для організації комунікативного процесу потрібні особливі видільні знаки. Про знакову природу таких онімів писав В. Никонов: шкільні прізвиська – це прізвиська, «які приклеюють школярі своїм однокласникам і вчителям..., умовний знак маленької корпорації»⁵⁷.

Якщо неофіційним іменуванням дорослого населення міст та сіл України вже присвячено ряд наукових, то антропонімна творчість школярів тільки починає потрапляти в поле зору українських науковців.

У селі Керниця Городоцького району Львівської області шкільні прізвиська є досить поширеним явищем. Саме на таких прізвиськах базуються деякі неофіційні найменування вже і в дорослому віці. Вдалося дослідити шкільні прізвиська різних поколінь: які вже закінчили школу давно і які ще навчаються досі.

Можемо виділити такі лексико-семантичні групи:

⁵⁶ Родина Н. А. Современные детские и молодежные прозвища: структурносемантический и функционально-динамический аспекты: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.01. русский язык, 2014. С. 15.

⁵⁷ Никонов В. А. Имя и общество. М.: Наука, 1974. С. 112.

Прізвиська, мотивовані вподобаннями у їжі (4): **Кананка**(носив до школи канапки), **Кишка** (бо дуже любить кишку (кров'янку), **Булочка** (любив булочки, кожну перерву їв булки), **Ковбаска** (на свята приносив до школи ковбасу та шинку).

Прізвиська, мотивовані фізичними особливостями (15): **Копиця** (бо великий, як копиця сіна), **Бізон** (великий і грубий), **Трясучка**(грубий), **Мамонт** (товстий), **Грубий** (товстий), **Малий**(через малий ріст), **Рембо**(великий), **Гілляка**(висока і худа), **Вишка** (висока), **Гібон** (великий), **Буйвол** (товстий та великий), **Шафа** (широкі плечі та спина), **Прищ** (дуже малого зросту), **Лобаска** (має великий лоб), **Дед**(через зморшки на обличчі).

Прізвиська, мотивовані засобами транспорту (2): **Бобік** (коли був малий, то їздив на бобіку), **Роверко** (завжди їздив до школи на велосипеді і називав його “мій роверко”).

Прізвиська, мотивовані професіями батьків (2): **Бджілка**(тато-бджоляр), **Діректрїса** (мама — директор школи).

Прізвиська, мотивовані особливостями вимови та словами-паразитами, які часто вживали носії: **Чілі**(співав чілі-вілі, тралі-валі), **Капай**(замість копай, казав капай), **Варобушек** (слово-паразит носія), **Галактіка**(казав, що бачить космос і галактику).

Прізвиська, мотивовані кольором волосся та шкіри (2): **Циганка** (бо має темну шкіру), **Бурсук** (має чорне волосся).

Прізвиська, мотивовані якостями та внутрішніми особливостями носія (4): **Голова**, **Зубрилка**, **Заучка**, **Всезнайка**(бо все завжди знає).

Прізвиська, мотивовані вподобаннями в одязі, взутті, музиці та інших речах (4): **Зек**(завжди носив зелену куртку), **Лор** (завжди ходив в навушниках), **Фараон**(мав улюбленого репера), **Найк** (завжди носив кросівки “Nike”).

Прізвиська видозмінились з часом. Сучасні діти все частіше використовують нові тенденції у неофіційних найменуваннях однолітків.

Наприклад, *прізвиська, мотивовані нікнеймами в соціальних мережах (переважно інстаграм) (7): Фасолька* (бо мав такий нік в інстаграмі), *Юля Тренк* (через нік в інстаграмі), *Каліфорнія* (в неї такий нік в інстаграмі), *Бурітос, Аня Зенк, Віта Найс, Торонто* (нікнейми в інстаграмі).

Отже, найбільший пласт шкільних прізвищ села Керниця Городоцького району — це прізвиська, мотивовані зовнішніми особливостями носіїв.

Ця категорія онімів є дуже динамічною, живою, постійно змінюється, постійно поповнюється новими мотиваційними групами, цікавими словотвірними моделями, які заслуговують на вивчення та виокремлення регіональних особливостей творення імені школярами.

Об'єктом дослідження стали 233 прізвиська, які зафіксовані в селі Керниця Городоцького району Львівської області. Беручи до уваги той факт, що населення досліджуваного села – 1166 осіб, можемо зробити підрахунок, що 19,9% населення наділені індивідуальними прізвишками або сімейно-родовими найменуваннями.

Найбільше прізвищ мотивовані зовнішніми ознаками носія – **50** одиниць. Це складає **21%** від загальної кількості прізвищ села.

Зі спостережень бачимо, що повнота, як ознака має більші відхилення від еталону і, відповідно, більшість прізвищ спрямовані саме до людей з зайвою вагою. Високий ріст також стає ініціатором створення прізвищ села Керниця.

Споглядаємо досить доброзичливе ставлення до людей із кучерявим волоссям; помірно насмішкувате або нейтральне – до осіб із незвичною зачіскою; негативне, саркастичне – до осіб із занедбаним, рідким або відсутнім волоссям.

Палітра прізвищ за зовнішнім виглядом та запахом акцентує увагу лише на негативних ознаках людей.

Друга за кількістю – група прізвищ, мотивованих прізвищами носіїв. Загалом **46** одиниць, що складає **20%** від загальної кількості прізвищ.

Цікавою є тенденція на утворення відпрізвищевих прізвищ шляхом додавання суфікса — *ов(а)* - (13): *Кураньова, Лисакова, Сахманова*. Варто зазначити, що номінатори-творці відпрізвищевих прізвищ не заглиблюються у способи творення таких назв, не підбирають спеціально відповідних асоціатів, усе відбувається підсвідомо.

Кількісно чималою є група шкільних прізвищ – **45** одиниць (**20%**). Проте ці прізвища не лише охоплюють теперішнє покоління школярів, а й людей, котрі вже закінчили навчання. Тому тут можемо простежити певні зміни в наданні індивідуальних неофіційних найменувань в школі. Тенденція найменування школярів за зовнішніми ознаками залишилась стабільною, однак сучасні діти все частіше використовують нові тенденції у неофіційних найменуваннях однолітків. Наприклад, прізвища, мотивовані нікнеймами в соціальних мережах.

Третю позицію розділили прізвища, мотивовані особовими іменами, – **29** одиниць (**12%**) та прізвища, мотивовані професією, видом діяльності та уподобаннями носіїв – **29** одиниць (**12%**).

У сім'ї або родині вживаються внутрішньосімейні прізвища. Переважно це зменшено-пестливі форми власних.

Сімейно-родових найменувань вдалось зібрати **24** одиниці (**10%**).

І остання група прізвищ, мотивованих внутрішніми ознаками носіїв, включає в себе **17** одиниць (**7%**).

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРНО-СЛОВОВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗВИСК

Важливим аспектом вивчення прізвиськ є дослідження їхньої словотвірної структури. Загалом, власні назви на структурно-словотвірному рівні вивчав І.Ковалик. У статті «Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення)» він дослідив засоби демінутивності та гіпокористичності на прикладі чоловічих та жіночих імен в українській мові, вказав на структурно-лексичні відмінності власних назв порівняно із загальними, розглянув здрібніло-пестливі суфікси з погляду морфемного складу (виділив поліморфемні та мономорфемні суфікси)⁵⁸. Варто зазначити, що І. Ковалик одним із перших звернув увагу на необхідності вивчення прізвиськ дружини та дітей у родині. Дослідник зазначав, що прізвисько голови родини (у більшості випадків чоловіка) є базовим у творенні прізвиськ інших членів сім'ї, це є вихідна твірна основа. У своїй статті І. Ковалик виокремив підпункти «структура прізвиськ жінок», «структура прізвиськ синів», «структура прізвиськ дочок» і «типологія комплексів прізвиськ», у яких детально проаналізував названі прізвиська, у кінці подав «алфавітний покажчик елементарних прізвиськових мікросистем»⁵⁹.

Не лише І. Ковалик досліджував словотвірну структуру антропонімів. Серед українських мовознавців можна назвати Д. Бучка, Г. Бучко, Г. Аркушина, І. Козубенко, М. Наливайко, які детально описали словотвірну структуру неофіційних антропонімів.

Так, мовознавці В. Чабаненко, Г. Аркушин, М. Наливайко, Г. Сенік, О. Бекасова зосереджуються переважно на словотвірних характеристиках неофіційних антропонімів, а М. Ушаков, Н. Ключова, Н. Шульська, В. Васильєва більше зосереджуються на їхніх частиномовних характеристиках.

О. Антонюк зауважує: «В українській ономастології склалася традиція розглядати прізвиська за двома способами словотворення: 1) лексико-

⁵⁸Ковалик І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення). Територіальні діалекти і власні назви. Київ, 1965. С. 218.

⁵⁹ Ковалик І. Типологія системи словотвору прізвиськ жителів села Млинів Жешівської області ПНР. Повідомлення української ономастичної комісії. Вип. четвертий. Київ, 1967. С. 15–30.

семантичним і 2) морфологічним»⁶⁰. Вона зазначає, що «прізвиська можуть утворюватися ще й такими способами: 1) шляхом зворотної (регресивної) номінації; 2) способом функціональної морфемно-семантичної транспозиції; 3) способом структурно-морфологічної транспозиції; 4) морфолого-синтаксичним способом; 5) лексико-синтаксичним; 6) способом структурного розщеплення оніма; 7) способом структурної компресії кількох онімів в одне ціле; 8) контамінаційним способом; 9) метатезним способом; 10) регресивно-фонетичним способом; 11) фонетико-асоціативним способом; 12) структурно-аналітичним»⁶¹.

Досить повно структурно-словотвірні особливості розглядає М. Наливайко. Досліджуючи неофіційну антропонімію жителів сіл Львівської області, називає декілька типів найменувань: 1) демінутивно-гіпокористичні варіанти імен, 2) неофіційні присвійні деривати від імен та прізвищ, 3) індивідуальні прізвиська найрізноманітнішого походження та мотивації, 4) сімейно-родові спадкові вуличні назви⁶².

Прізвиська села Керниця Городоцького району Львівської області утворені такими способами: лексико-семантичним, морфологічним, морфолого-синтаксичним та фонетичними модифікаціями. У структурі ми виділяємо прості прізвиська, складні та складені.

3.1. Лексико-семантичний спосіб творення прізвищ

У мовознавстві досить поширеною є проблема виділення лексико-семантичного способу словотвору. Деякі вчені визнають цей спосіб словотвору та приділяють йому велике значення, проте більшість дослідників, а дехто із сучасних фахівців словотвору його заперечують. Це пов'язано з тим, що при лексико-семантичному словотворі збереження відношень мотивації – полісемія. Тому вчені вважають, що про цей спосіб можемо говорити лише у діахронії.

⁶⁰ Антонюк О.В. Сучасні прізвиська Донеччини (семантика і структура): дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. українська мова. Донецьк, 2011. С. 137.

⁶¹ Антонюк О.В. Сучасні прізвиська Донеччини (семантика і структура): дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. українська мова. Донецьк, 2011. С. 137.

⁶² Наливайко М. Неофіційна антропонімія сучасного села // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 340–346.

Якщо розглянути цей аргумент у більш розширеному варіанті, то спостерігаємо, що в різних психолінгвістичних експериментах наявність переходового типу (такі як онімізація та трансонімізація) є теоретичною підставою визнання синхронічності (а не тільки діахронічності) лексико-семантичного способу словотвору.

Серед лексико-семантичного способу виділяємо явище *трансонімізації* та *онімізації*. Вивченням поданого способу словотвору займався Ю. О. Карпенко. Він зазначав: «Онімізація та особливо трансонімізація широко представлені в усіх класах власних назв, а в деяких вони є панівним (ергонімія) або мало не єдиним (хремотонімія, хрононімія) способами словотвору»⁶³. Явища трансонімізації та онімізації власних назв розглядала також Н.В. Подольська⁶⁴.

Трансонімізація – це різновид лексико-семантичного способу словотвору при якому власні назви з одного розряду переходять в інший. Розрізняють два види трансонімізації: абсолютна та мішана. При абсолютній трансонімізації власна назва повністю переходить в інший розряд, а при мішаній – твориться за допомогою афіксів.

Серед неофіційної антропонімії села Керниця Городоцького району Львівської області виділяємо такі прізвиська, які утворені шляхом абсолютної трансонімізації(17): *Вірастюк; Гітлер; Каліфорнія; Колобок; Мейсон; Настя Каменьських; Пан Коцький; Путін; Рапунцель; Рембо; Сердючка; Сімба; Сталін; Телесик; Торонто; Чілі; Ліза Сімпсон*. Як вдалось дослідити, таких прізвиськ є небагато.

Також сюди увійшли три складені назви: *Аня Зенк, Юля Тренк, Віта Найс*. Прізвиська утворені за ніком в інстаграмі, який, своєю чергою, походить від прізвищ улюблених музичних виконавців.

Юний орел – складене прізвисько, утворене за назвою пісні.

⁶³Карпенко О. Ю. Онімізація і трансонімізація як словотвірний акт // Шоста республіканська Ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень (1). Одеса : ОДУ, 1990. С. 35–37

⁶⁴Подольская Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ. М. : Наука, 1983. С. 138.

Онімізація – це різновид лексико-семантичного способу словотвору, при якому загальні назви переходять у власні назви. Зі зібраного матеріалу вдалось дослідити, що найпопулярнішою є метафорична онімізація.

На метафоричній природі переходу апелятивів до царини онімів, зокрема прізвиськ, наголошує В. Кравченко, вказуючи, що існують «метафоричні антропоніми», які наочно демонструють зв'язок власних і загальних назв на основі асоціацій (схожістю між об'єктами)⁶⁵.

Виділяємо такі прізвиська, утворені шляхом метафоричної онімізації:

1. Перенесення з назв тварин, комах: **Акула, Баран, Бджілка, Бізон, Білка, Буйвол, Бурсук, Гібон, Жирафа, Карась, Кріт, Лис, Кугут, Мамонт, Муха це-це, Півень, Скунс;**
2. Перенесення з назв продуктів харчування та страв: **Біляш, Булка, Бульба, Вареник, Бурачок, Гарбуз, Грінка, Канапка, Кишка, Пампук, Почик, Сосіска, Фасолька, Часник, Шашлик, Цукерок, Шпрот, Бурітос.**
3. Перенесення з назв рослин або їх частин: **Ромашка, Шишка, Гілляка, Лопух, Одуванчик;**
4. Перенесення з абстрактних назв: **Дим, Прищ;**
5. Перенесення з назв предметів: **Діжка, Перина, Пательня, Штахета, Чекушка, Шафа;**
6. Перенесення з загальних назв істот: **Сер, Фараон, Циган, Циганка;**
7. Перенесення з назв машин: **Бобік;**
8. Перенесення з назв частин тіла: **Голова;**
9. Перенесення з назв відомих брендів: **Найк.**

Метафоричні перенесення досить поширений клас прізвиськових одиниць в селі Керниця Городоцького району. Всього виділяємо 55 прізвиськ утворених шляхом онімізації.

Отже, як вдалось дослідити, лексико-семантичним способом словотвору утворено 76 прізвиськ, що складає 33% від загальної кількості неофіційних антропонімів села Керниця. Серед прізвиськ, утворених шляхом

⁶⁵Кравченко В. А. Антропонимия приазовских греков : [монография] . Мариуполь, 2004. С. 86.

трансонімізації, спостерігаємо всього **22** одиниці. Це імена відомих людей, персонажів з мультфільмів чи казок, а також назви відомих міст, що стали основою для утворення прізвищ. Серед прізвищ, які утворені шляхом онімізації (**55**) найбільшу кількість складають прізвища, утворені метафоричним перенесенням з назв тварин, комах, а також продуктів харчування та страв.

3.2. Морфологічний спосіб творення прізвищ

Морфологічний спосіб словотвору – це утворення нових слів за допомогою словотвірних афіксів, способом основоскладання або поєднання основ. Варто зазначити, що саме морфологічний спосіб словотвору є найпродуктивніший спосіб збагачення словникового запасу української мови. Серед різновидів морфологічного способу словотвору виділяємо безафіксний, афіксальний та основоскладання. Основним засобом творення нових слів є афікси.

У межах морфологічного способу виділяємо суфіксацію як один із найактуальніших способів творення прізвищ села Керниця. Афіксація як творення прізвищ спостерігалась і у відонімних прізвищах, і у відапелятивних прізвищах.

Залежно від семантики мотивувального слова відантропонімі прізвища вдалось поділити на:

- 1) прізвища, що походять від власного імені людини;
- 2) прізвища, утворені від прізвища носія.

Виділяємо такі прізвища, утворені шляхом суфіксації:

1. Прізвища з суфіксом *-ик*, що вказують на пестливу назву (2): **Марусик** (від імені Марко), **Любасик** (від імені Любомир).
2. Прізвища з суфіксом *-к* (5): **Василька** (від імені Василина), **Віталька** (від імені Віталія), **Нічка** (від імені Вероніка), **Ленка** (від імені Олена), **Олько** (від імені Олег), **Гідейко**.

3. Прізвиська з суфіксом *-х(а)*, що створює згубілу форму імені (3): *Тоха*(від Анатолій), *Танюха* (від імені Таня), *Ксюха* (від імені Ксенія).

5. Прізвиська з суфіксом *-ш(а)* (2): *Маркуша*(від імені Маркіян), *Гоша* (від імені Григорій).

6. Прізвиська з андронімним суфіксом *-ов(а)* (13):*Кураньова* (раніше кликали*Галамайчикова*) (дівоче прізвище — Галамай, а потім Курань), *Лисакова* (дівоче прізвище Лисак), *Сахманова* (Сахман), *Пилипова* (Пилипів), *Дзюхова* (дівоче прізвище Дзюх), *Глабова*(Глаба), *Шелемехова* (Шелемех), *Марцелова* (від прізвища діда Марциняк), *Цянцьова*, *Канцірова*, *Білкова*, *Музьорова*. Зрідка уживають прізвиська з суфіксом *-их*: *Басиха*.

Сюди також увійшли сімейно-родові найменування, такі як *Бадзанові*, *Безпалькові*, *Боброві*, *Германові*, *Гнатові*, *Дуцкалові*, *Йоликові*, *Маршкралові*,

7. Прізвиська з суфіксом *-ин* (6): *Балачина*, *Гатині*, *Клилишині*, *Ольчині*, *Юзичині*, *Яджині*

8.Прізвисько з суфіксом-ок: *Бурачок*.

9. Прізвисько з суфіксом *-ев(і)*:*Іваньцеві*.

10. Прізвисько з суфіксом *-ик*: *Карасик*.

11. Прізвисько з суфіксом *-ч* (2):*Думичка*, *Косичка*, *Саличка*

Серед відапелятивних прізвиськ виділяємо лише декілька одиниць, утворених суфіксальним способом (13):*Баранчик*, *Бородач*, *Булочка*, *Ванючка*, *Зубрилка*, *Трясучка*,*Брехло*, *Вояка*, *Зубрилка*, *Красотка*, *Смардючка*, *Тріпло*, *Чмерило*.

Префіксально-суфіксальним способом утворені прізвиська*Беззубко та Всезнайка*.

Безафіксним способом утворені такі прізвиська (шляхом усічення твірного слова) (9):*Мурка* (Мурманський),*Шаман*(Шиманський), *Адік* (Адамович), *Бульба* (від прізвища Бурбулевич),*Каліка* (від прізвища Калітовський), *Фєдя*(Федорович), *Гога*(від прізвища Гаврилевич), *Кузя* (від прізвища Кузнецов), *Лопух* (Лопушанський).

Шляхом основоскладання утворені два прізвиська – *Голомозий*, *Чорномазий*.

Отже, **60** прізвиськ села Керниця утворені суфіксальним способом. Це складає **25%** від загальної кількості неофіційних антропонімів. Як вдалося дослідити, найпопулярнішим суфіксом є посесивний суфікс *-ов-*, за допомогою якого утворено 21 прізвисько. Безафіксним способом утворені лише 9 прізвиськ. Основоскладання, так, як і префіксально-суфіксальний спосіб, не є популярні, тому простежуємо лише по два прізвиська, утворених цим способом. Загалом, морфологічним способом словотвору утворено **73** прізвиська, що складає **31%** від загальної кількості неофіційних антропонімів села Керниця.

3.3. Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору прізвиськ

Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору – це спосіб творення, при якому слово утворюється шляхом переходу з однієї частини мови в іншу. Слово, яке перейшло з однієї частини мови в іншу, звичайно, змінює своє лексичне значення, набуває нових морфологічних ознак і виконує нові синтаксичні функції.

У цю групу можемо занести лише декілька прізвиськ, утворених шляхом субстантивації (12): ***Блатний, Борзий, Ванюча, Добра, Грубий, Коса, Кривий, Лисий, Малий, Ниций, Рижя, Чорна.***

Шляхом вербалізації утворене складене прізвисько ***Діма димиться.***

Отже, як вдалось дослідити, морфолого-синтаксичний спосіб словотвору не є популярним способом творення прізвиськ у селі Керниця. Спостерігаємо лише 13 прізвиськ, що складає лише 5% від всієї кількості неофіційних антропонімів.

3.4. Фонетична модифікація як спосіб творення прізвиськ

Наукове вивчення явища модифікації фонем у потоці української мови є досить давнім та суперечним. Воно представлено у працях та дослідженнях Н.І. Тоцької, О.Ю. Карпенка, В.В. Левицького. Це явище також засвідчене у низці лексикографічних довідок. Однак до цього часу дискусійними залишаються питання про природу модифікаційних змін, дефініції цього явища та

класифікації модифікаційними процесами між приголосними та голосними звуками.

Фонетичні модифікації у прізвиськах виникають переважно в дитячому мовленні, вуличних прізвиськах ситуативного характеру, пов'язаних зі специфічною поведінкою, незрозумілістю мовлення носія, його інфантильністю тощо.

Серед прізвиськ із фонетичною модифікацією виділяємо:

1. Пом'якшення перед звуком е, замість твердого: *Велік, Ленка, Мент, Цукерок, Шумахер*.
2. Заміна и на і: *Галактіка, Діректріса, Редіска, Ролік, Сосіска, Чілі*.
3. Фонетичні особливості говірки: *Кешка, Конюра, Крет, Господині*.
4. Заміна о на а: *Капай, Капиця*.
5. Незрозумілість, невиразність, дитячість, що оформлюється в асемантичних дериватах: *Фітя, Коко, Сіка, Тяка, Туся, Гинька, Паньцьо, Нюня, Нацька*.
6. Українсько-російська інтерференція («суржик»), що виражається у сфері прізвиськ: *Рюмка, Сахар, Варобушек*.

Отже, прізвиська, утворені за принципом фонетичної модифікації, не посідають провідне місце серед структурно-словотвірних особливостей. Загалом **29** прізвиськ, що складає **12%** від загальної кількості. Сфера виникнення таких одиниць – переважно дитяче мовлення та вулиця (називання за дитячим мовленням, самоназивання, глузливе перекручування, надання короткої назви).

Як вдалося дослідити, прізвиська села Керниця Городоцького району Львівської області утворені такими способами: лексико-семантичний, морфологічний, морфолого- синтаксичний та фонетичні модифікації у структурі прізвиськ. У структурі неофіційних антропонімів виділяємо прості прізвиська, складні та складені. Прості прізвиська складають найбільшу кількість. Серед складених виділяємо лише два прізвиська утворених шляхом основоскладання: *Голомозий, Черномазий*. Також є декілька складених

прізвиськ. Наприклад, шляхом вербалізації утворене складене прізвисько (іменник+дієслово) *Діма димиться*. Лексико-семантичним способом утворене складене прізвисько (прикметник+іменник) *Юний орел*.

Найбільшу кількість прізвиськ складають прізвиська утворені лексико-семантичним способом словотвору. Загалом 76 прізвиськ, що складає 33% від загальної кількості неофіційних антропонімів села Керниця. Серед прізвиськ утворених шляхом трансонімізації спостерігаємо всього 22 одиниці. Серед прізвиськ, які утворені шляхом онімізації, найбільшу кількість складають прізвиська, утворені метафоричним перенесенням з назв тварин, комах, а також продуктів харчування та страв (*Акула, Баран, Біляш, Булка*).

Другою за кількістю іде група прізвиськ утворена морфологічним способом. Загалом, сюди входить 73 прізвиська, що складає 31% від загальної кількості неофіційних антропонімів села Керниця. 60 прізвиськ села Керниця утворені суфіксальним способом. Це складає 25% від загальної кількості неофіційних антропонімів.

Прізвиська, утворені за принципом фонетичної модифікації не займають провідне місце серед структурно-словотвірних особливостей. Вони займають третє місце. Загалом 29 прізвиськ, що складає 12% від загальної кількості.

Останньою за кількістю іде група прізвиськ утворених морфолого-синтаксичним способом. Спостерігаємо лише 13 прізвиськ, що складає лише 5% від усієї кількості неофіційних антропонімів.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження неофіційної антропонімії села Керниця Городоцького району Львівської області дозволяє зробити певні підсумки щодо характеру, особливостей номінації неофіційних найменувань. Їх можна звести до таких положень.

Неофіційні найменування людей становлять особливий клас пропріальної лексики, а також є структурним, мотиваційним та експресивно багатим пластом живого народного мовлення. Таким чином, антропонімний матеріал етнокультурно маркований, адже неофіційні найменування чітко відтворюють зв'язок людини з простором, допомагають заглянути в далеке минуле українського народу.

В українській антропонімії ще немає праці, яка б охопила весь національний матеріал. Однак, є чимало цінних праць, присвячених дослідженню неофіційних найменувань окремих регіонів: С. Бевзенко (Середнього Придніпров'я), Б. Близнюк (Гуцульщини), Г. Бучко (Бойківщини), В. Горпинич (Північно-правобережного Степу), Л. Кракалія (Буковини), І. Козубенко (Середнього Полісся), С. Панцьо (Лемківщини), В. Познанська (південно-східної України), І. Фаріон (Верхньої Наддністрянщини), П. Чучка (Закарпаття). Прізвиська стали об'єктом дисертаційних досліджень: О. Антонюк, О. Вербовецької, М. Наливайко, В. Павлюк, Н. Федотової, Н. Шульської.

Дослідники значну увагу звертають на класифікацію прізвиськ. Аналізуючи прізвиська, ономасти вказують на кілька аспектів, серед яких найважливішим є розгляд лексичної бази та словотвірної характеристики. Наприклад, Ю. Редько фокусує увагу на лексико-семантичний аспект, а М. Тимінський запропонував мотиваційну класифікацію.

Дискусійним залишається і визначення терміна «прізвисько», оскільки для одних вчених прізвиськом є будь-яка неофіційна назва особи, а для інших – це лише ті неофіційні найменування, які характеризують особу за її власними рисами.

Методом польового дослідження було опитано респондентів різного віку та з різною освітою за спеціально розробленим питальником. Усі респонденти народжені та проживають в селі Керниця. Загалом вдалося зібрати **233** прізвиська, з яких **209** індивідуальних та **24** сімейно-родових назв. Пріоритетними є індивідуальні й шкільні, натомість сімейно-родові є спорадичними та поступово занепадають на досліджуваній території.

Серед семантико-мотиваційних характеристик індивідуальних прізвищ найбільш поширеними є прізвиська, мотивовані зовнішніми ознаками носія (*Труп, Штахета, Гарбуз*) – **50** одиниці (**21%**).

Друга за кількістю – група прізвищ, мотивованих прізвищами носіїв. Загалом **46** одиниць, що складає **20%** від загальної кількості прізвищ. Наприклад, *Мурка, Шаман*. Цікавою є тенденція утворення відпрізвищевих прізвищ шляхом додавання андронімного суфікса *-ов(а)* – (*13*) *Сахманова*.

Кількісно чималою є група шкільних прізвищ – **45** одиниць (**20%**). Принципи найменування школярів за зовнішніми ознаками залишились стабільними, однак сучасні діти все частіше використовують нові напрямки у неофіційних найменуваннях однолітків. Наприклад, прізвиська, мотивовані нікнеймами в соціальних мережах (*Фараон, Фасолька, Торонто*).

Третю позицію розділили прізвиська, мотивовані особовими іменами (*Любасик, Нюньо, Панцю*), – **29** одиниць (**12%**) та прізвиська, мотивовані професією, видом діяльності та уподобаннями носіїв (*Кешка, Матрос, Мент, Конюра*) – **29** одиниць (**12%**).

І остання група прізвищ, мотивованих внутрішніми ознаками носіїв, налічує **17** одиниць (**7%**). Наприклад, *Лис Микита, Баран, Брехло, Шишка*.

Сімейно-родових найменувань вдалось зібрати лише **24** одиниці (**10%**). Серед них виділяємо прозоро вмотивовані (*Таньчині, Гнатові*) та умовно-вмотивовані (*Бадзанові, Юзичині*).

Серед структурно-словотвірних особливостей виділяємо прізвиська утворені лексико-семантичним, морфологічним, морфолого-синтаксичним способом, а також фонетичні модифікації прізвищ.

Найбільше неофіційних найменувань утворено лексико-семантичним способом словотвору. Загалом **76** прізвиськ (**33%**). Серед прізвиськ, утворених шляхом трансонімізації, спостерігаємо **22** одиниці. Це імена відомих людей, персонажів з мультфільмів чи казок, а також назви відомих міст (***Каліфорнія, Торонто***), що стали основою для утворення прізвиськ. Серед прізвиськ, які утворені шляхом онімізації, найбільшу кількість складають прізвиська, метафорично перенесені з назв тварин, комах, а також продуктів харчування та страв (***Акула, Баран, Біляш, Булка***).

Другою за кількістю – група прізвиськ, утворена морфологічним способом. Загалом, сюди входить **73** прізвиська, що складає **31%** від загальної кількості неофіційних антропонімів села Керниця. **60** прізвиськ села Керниця утворені суфіксальним способом. Безафіксним способом утворені лише **9** прізвиськ. Основоскладання, так, як і префіксально-суфіксальний спосіб, не є популярні, тому простежуємо лише по два прізвиська утворених цим способом. Це такі прізвиська: ***Беззубко, Всезнайка, Голомозий, Черномазий***.

Прізвиська, утворені за принципом фонетичної модифікації не посідають провідне місце серед структурно-словотвірних особливостей. Загалом виявлено **29** прізвиськ (**12%** – ***Капай, Сахар, Варобушек***).

Останньою за кількістю виявилася група прізвиськ, утворених морфолого-синтаксичним способом. Спостерігаємо лише **13** прізвиськ, що складає лише **5%** від усієї кількості неофіційних антропонімів, наприклад, ***Блатний, Ниций, Чорна***.

Отож, палітра неофіційних найменувань села Керниця Городоцького району Львівської області засвідчує реалізацію всього діапазону семантико-мотиваційних та структурно-словотвірних ознак, що відображають загальнонаціональні прізвиськові тенденції. Перспективи дослідження прізвиськ вбачаємо у поєднанні з вивченням офіційної антропонімії й інших груп власних назв, що надалі сформує чіткіші обриси цілісної онімної картини Городоччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонюк О.В. Сучасні прізвиська Донеччини (семантика і структура): дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01, українська мова. Донецьк, 2011. 296 с.
2. Баранник Л. Ф. Семантические инновации в русских говорах Одесщины // Слов'янський збірник. Одеса, 2001. Вип. 8. С. 87–93.
3. Богдан С. Скажи мені своє прізвисько... [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine>
4. Бучко Г. Є. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Część I.* / [pod red. St. Warchoła]. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 59–68.
5. Денисова Т. Т. Прозвища как вид антропонимов и их функционирование в современной речевой коммуникации: на материале прозвищ Шумячского и Ершичского районов Смоленской области: дис. ... канд. філол. наук. 2007. 195 с. [Электронный ресурс]. Режим доступу: <https://www.prlib.ru/item/693694>
6. Денисюк В. В. Антропонімія українських історіографічних пам'яток другої половини XVII–XVIII ст.: дис. ... канд. філол. наук. Умань, 2003. 320 с.
7. Карпенко О. Ю. Онімизація і тарнсонімизація як словотвірний акт / О. Ю. Карпенко // Шоста республіканська Ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень (1). Одеса : ОДУ, 1990. С. 35–50.
8. Ковалик І. Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення). Територіальні діалекти і власні назви. Київ, 1965. С. 216–225.
9. Ковалик І. Типологія системи словотвору прізвиськ жителів села Млинів Жешівської області ПНР // Повідомлення української ономастичної комісії. Вип. четвертий. Київ, 1967. С. 15–30.
10. Кравченко В. А. Антропонимия приазовских греков : [монография]. Мариуполь, 2004. 232 с.

- 11.Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл. *Przezwisekaiprzydomkiwjezykachslowiankich.Czesc1.* / PodredakcijaStefanaWarchola. Lublin :WidawnictwoUniwersytetuMariiCurie-Sklodowskiej, 1998. S. 227–240.
- 12.Медвідь С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: автореф. дис. докт. філол. наук / Світлана Медвідь. Київ, 2000. 36 с.
- 13.Медвідь-Пахомова С. М. Антропонімна формула особове ім'я + прізвище в слов'янських мовах// Українська пропріальна лексика. Матеріали наук.семінару 13–14 вересня 2000 р. / [відпов. ред. І. М. Желєзняк]. К.: Київ, 2000. С. 99–102.
- 14.Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2011. 19 с.
- 15.Наливайко М. Неофіційна антропонімія сучасного села // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 340–346.
- 16.Нахимова Е. А. Имена русских царей как прецедентное поле в современных российских СМИ // Вести Пермского университета. 2009. № 2. С. 12–19.
- 17.Никонов В. А. Имя и общество. М.: Наука, 1974. 280 с.
- 18.Осташ Р. І. Із життя сучасних українських прізвиськ. 2 // Українське і слов'янське мовознавство. Ужгород: [б. в.], 2001. Вип. 4. С. 408–412.
19. Охримович В. Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних. Про сільські прозвища // Житє і слово. Львів, 1895. Т. III. С. 302 – 307.
- 20.Подольская Н. В. Типовые восточнославянские топоосновы. Словообразовательный анализ. М. : Наука, 1983. 160 с.
- 21.Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : в 2 кн. / [уклад. В. А. Чабаненко]. Запоріжжя : [Б. в.], 2005. Кн. 1. 260 с.
- 22.Родина Н. А. Современные детские и молодежные прозвища: структурносемантический и функционально-динамический аспекты:

- автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.01, русский язык. Смоленск, 2014. 23 с.
- 23.Сеник Г. В. Назви тварин як мотиви номінації (на матеріалі прізвиськ Наддністрянщини) // Традиційне і нове у вивченні власних імен: тези доповідей міжнародної ономастичної конференції. Донецьк - Горлівка - Святогірськ, 2005. Горлівка: Вид-во ГДППМ, 2005. С. 30–32.
- 24.Сергеева Л. А. Об аксиологической природе прозвища // Номинация в ономастике : [сб. науч. тр. / Урал. гос. ун-т ; отв. ред. М. Э. Рут]. Свердловск, 1991. С. 147-151.
- 25.Словник прізвиськ північно-західної України: у 3-х т. Т. І. А-И / [упорядник Г. Л. Аркушин]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 412 с.
- 26.Словник української мови : в 11 т. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. VI.
- 27.Степович А. Заметка о происхождении и склонении малорусских фамилий // Филологические записки. Воронеж, 1882. С. 93– 105.
- 28.Сумцов Н. Ф. Малорусские фамильные прозвания // Киевская старина. К., 1885. Т. 11. № 1–3. С. 214–228.
- 29.Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / [отв. ред. д-р филол. наук А. П. Непокупный]. Москва: Наука, 1986. 256 с.
- 30.Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви // Говори і ономастика Наддніпрянщини / [відп. ред. В. С. Ващенко]. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.
- 31.Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
- 32.Франко І. Причинки до української ономастики // І. Франко. Зібр. тв.: у 50 тт. К., 1982. Т. 36. С. 391–426.
- 33.Худаш М. Л. З історії української антропонімії. К. : Наук. думка, 1977. 236 с.
- 34.Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: [монографія]. К.: ТОВ «Папірус», 2008. 671 с.

35. Швецова Н. Л. Прозвища и их мотивация в руських переселенческих говорах Одесщины // Записки з ономастики: зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2005. Вип. 8. С. 17–27.
36. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк: [б. и.], 2011. 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Реєстр респондентів

Артим Наталія Антонівна, 1963 р.
Артим Ярослав Петрович, 1964 р.
Баран Остап, 2005 р., школяр
Бас Вікторія, 2005 р., школярка
Бас Юрій, 1969 р.
Бобер Ольга, 1973 р.
Галамай Вікторія Юріївна, 2004 р., школярка
Гатала Марія Андріївна, 1958 р., освіта технічна
Дуцкало Ганна, 1942 р.
Кантарович Марія Петрівна, 1938 р.
Кочан Андріан, 2006 р., школяр
Лисак Ірина, 1984 р., освіта вища
Лях Адріана Степанівна, 1993 р., освіта вища медична
Лях Любомир Степанович, 1997 р., освіта вища
Лях Степан, 1967 р.
Лях Христина, 1940 р.
Рачук Богдан Ігорович, 2008 р., школяр
Федорук Олександра Миколаївна, 1947 р.
Фостяк Андріана, 1998 р., освіта вища філологічна
Щербата Руслана Йосипівна, 1973 р., освіта технічна

Питальник 1

1. Як Вас звати?
2. Яке Ваше прізвище?
3. Якого року народження?
4. Чи проживаєте в селі Керниця від народження?
5. Як Вас кличуть в селі?
6. Чому Вас так кличуть?
7. Як кличете сусідів?
8. Чому так називають?

Питальник 2

1. Як тебе звати?
2. Яке твоє прізвище?
3. Скільки тобі років?
4. В якому класі навчаєшся?
5. Як в класі називаєте один одного?
6. Чому так почали називати?
7. Як тебе називають в школі?
8. Як кличуть твою сім'ю в селі?

Реєстр виявлених прізвицьк

1. Адік
2. Акула
3. Аня Зенк,
4. Артишок
5. Бадзанові
6. Балачина
7. Баран
8. Баранчик
9. Басиха
10. Бджілка
11. Бедик
12. Беззубко
13. Безпалькові
14. Бізон
15. Білка
16. Білкова
17. Біляш
18. Блатний
19. Брат
20. Бобік
21. Боброві
22. Бомж
23. Борзий
24. Борода
25. Бородач
26. Ботан
27. Брехло

28. Булка
29. Булочка
30. Бульба
31. Буйвол
32. Бурачок
33. Бурітос
34. Бурсук
35. Бушка
36. Ванюча
37. Ванючка
38. Вареник
39. Варобушек
40. Василька
41. Вєлік
42. Вишка
43. Віта Найс
44. Віталька
45. Вірастюк
46. Вован
47. Вояка
48. Всезнайка
49. Галамайчикова
50. Галактіка
51. Ганька
52. Гарбуз
53. Гатині
54. Гинька
55. Гібон
56. Гідейко
57. Гілляка

58. Гітлер
59. Германові
60. Глабова
61. Глухман
62. Гнатові
63. Гога
64. Голова
65. Голомозий
66. Господині
67. Гоша
68. Грінка
69. Грубий
70. Дєд
71. Дзюхова
72. Дим
73. Діжка,
74. Діма димиться
75. Діректриса
76. Добра
77. Думичка
78. Дуст
79. Дуцкалові
80. Жирафа
81. Заучка
82. Зек
- 83.Зубрилка
84. Зьома
85. Іваньцеві
86. Йоликові
87. Каліка

88. Каліфорнія
89. Канапка
90. Канцірова
91. Капай
92. Капиця
93. Карасик
94. Карась
95. Кешка
96. Кидалово
97. Кишка
98. Клапсю
99. Ковбаска
100. Коко
101. Колобок
102. Конюра
103. Коса
104. Косичка
105. Клилишині
106. Красотка
107. Крет
108. Кривий
109. Кріт
110. Ксюха
111. Кугут
112. Кудря
113. Кузя
114. Кураньова
115. Лаванда
116. Ларні
117. Лесик

118. Ленка
119. Лис
120. Лисакова
121. Лисий
122. Лис Микита
123. Ліза Сімпсон
124. Лобаска
125. Лопух
126. Лор
127. Любасик
128. Малий
129. Мамонт
130. Манекен
131. Маркуша
132. Мартишка
133. Марцелова
134. Марусик
135. Маруськи
136. Маршкралові
137. Матрос
138. Мейсон
139. Мент
140. Мошкові
141. Музьорова
142. Мурка
143. Муха це-це
144. Найк
145. Настя Каменьських
146. Нацька
147. Ниций

148. Нічка
149. Нюньо
150. Одуванчик
151. Оліярникові
152. Олько
153. Ольчині
154. Пампух
155. Пан Коцький
156. Панцю
157. Панцю старший
158. Паравоз
159. Пательня
160. Пилипова
161. Півень
162. Перина
163. Пончик
164. Прищ
165. Путін
166. Пухнаста
167. Рапунцель
168. Редіска
169. Рембо
170. Рижа
171. Роверко
172. Ролік
173. Ромашка
174. Рудичка
175. Рюмка
176. Саличка
177. Сахар

178. Сахманова
179. Сер
180. Сердючка
181. Сепкові
182. Серий
183. Сімба
184. Сіка
185. Сиріткові
186. Скунс
187. Смардючка
188. Сосіска
189. Спартакус
190. Сталін
191. Сякалові
192. Таньчині
193. Танюха
194. Телесик
195. Торонто
196. Тоха
197. Тріпло
198. Труп
199. Трясучка
200. Туся
201. Тяка
202. Фараон
203. Фасолька
204. Фєдя
205. Фітя
206. Царіца
207. Цап

208. Цапові
209. Циган
210. Циганка
211. Цукерок
212. Цянцьова
213. Часник
214. Чекушка
215. Чибур
216. Чілі
217. Чмерило
218. Чорна
219. Чорномазий
220. Чуриха
221. Шаман
222. Шафа
223. Шашлик
224. Шелемехова
225. Шишка
226. Шпрот
227. Шумахер
228. Штахета
229. Юзичині
230. Юний орел
231. Юля Тренк
232. Яджині
233. Яша

Діаграма «Семантико-мотиваційна характеристика прізвиськ»

Додаток 5

Діаграма «Структурно-словотвірні особливості прізвицьк»

